

Esä Jevgeni:
„Inemislõ om vaia hüvvä tetä, da-daa, öt nä olõsi' tenoligu'. Sis, ku inemislõ om hüä, sis om sul ka' hüä.“
lk 3

Linnusõ Mari:
„Ku allalaatmisõga' või viil kõrda saia', sis sagõhõhe piat majast 400 m kavvõbahe minemä, öt faili' üles laati' ja ar' saata'.“
lk 9

Kauksi Ülle:
„Hüä om, ku hõste tandsit, paremb om, ku paigah püsüt – parhilla' om nii. Kaemi, kuis edesi.“
lk 10

Setomaa

Hind 1 euro

Detsember 2020, nr 12 (373)

Välläandmist tugõ Setomaa Kultuuriprogramm

Vahel Setomaa valla leht

Vabarna Anne nimelidsõ preemia sai' Rahasepä Maria ja Leima Aarne

KAUKSI ÜLLE

Seto laulumä, eeposõ „Peko“ luuja ni kõva seto klanni esimä Vabarna Anne om mõistnu sündüdü' talvidsõ pöörüpävä aigu. Hilana Taarka sündü jalki keväjädse pöörüpävä aigu. Anne sünnüpäiv om timämelidsõ preemia kätteandmisõ aig, timä umakultuuri hoitva ja edesiandva iihkujo perrä kävidõ inemistõ avvustamisõ päiv. Sõoaaasta lasõ-i taud tralitada' õga avvulidsi preemiasajit kallistada', a annami näile õks avvu.

21. detsembril saiva' Verskah vallamaja iih uma avvu-hinna' kätte seto keele ja laulu väsumäldä oppaja ni iistvõtja Rahasepä Maria ja sootska ni kuningriigipäivi kõrraldamistõ pääl, Luhamaa nulga tegemistõ iistvõtja Leima Aarne.

Setomaa leht pallõ' auväärt laureaadost kõnõlda' näide pojõl Rahasepä Raineril ja Leima Matisõl.

Kistumalda teno iihkujo iist!

Sõo om puja pilk esä tegemisilõ. Ja taa om hindamalda pilk, selle öt ütski tüü- vai võitluskaaslanõ (kedä om küländ pallõ ja kiä õgaüts võinu' pallõ ütistsist suurist tegemisist kõnõlda') olõ-i taad miist nii kavva aigu nii lähkost ni õgapävätseh eloh nannü' ku uma perre inemistõ. Tüükaaslasõ' tiidvā' vaest täpsembält, kuvvamuudu sündü üts vai tõõnö suur tegeo, a perreliikmõ' saasõ kõnõlda', miä om sõo takah ja kuis omma' kujonõnu' taa võimõka inemistõ võimõ.

Mu meelest saa Leima Aarne tegemispõhimõttõ' kokko võtta' mõttõga', minka perrä tasos õgal inemistõ kavvu': *age quod agis*, tuu om ladina keeleh ti, midä tiit. Mõni kõrval-saisja või imehtädä', kuis miis võtt aigu üte kruvi saina laskmisõs, öt taa kruvi olõkihe saasi kõik ilma ilo ja väärikus sisse. Tuu väikogi asi võtt aigu ja päälentakamist, a mis sõs kõnõlda' sanna ehitamisõs vai tõisist talotõiest, miä' ilma küsi-i ja tuuperäst uuta' võiva', kooni' näid saa tetä' tävvelidsõlt.

Inemistõ ja kultuuriga om

Leima Aarne sootskana Petseri tammõ all. Riitsaarõ Evari pilt

aga inämbüseh veidõ tõisildõ. Näid saa-i uutma panda' nii ku talotüüd. Inemisiga kokkosaa-misõ, kirmasõ' ja suurõmba' sündmusõ' tulõva', ku näide aig om käeh. Kultuurieloh lää-i sõs sõo hengega' asju tegemistõ perfektsionismist vai ullusõst, a jääs hoobis perämidsõ piiri pääl hõste tegemistõst.

Tii', midä tiit mudsuolõk om külh hüä, a tuu om õnnõ puul võitu. Asjo saat süämega' ette võtta' ja kimmähe lõpulõ viia', ku om näidehe usku. Musttuhat asja, näist perämidsõ' külätarõ ehitüs, kerigu kõrdategemistõ, kuningriigipävä pallõdõ aas-

tidõ joosul viil parõmbas – ja sõs jäl' viil parõmbas – tege-minõ taht usku ja mitte püm-met, a perss usku. Arvosaa-mist, öt naa' tulõmusõ' omma' tähendüse ni väärtüsega' tegijilõ hindilõ ku ka kõigilõ tõisilõ, kiä' näist jago saava'.

Säane usk, ma arva, tulõ tuust tiidmisõst, miä ni määne om mu elo muu ilma elo seeh. Mu esä om uskamalda pallõ ilma nannü' ja õga päiv sõo väällä paistu-i, a tegemistõ and tunda'. Ku sa õks olõt uma silmäga' nannü', kuis eletäs Aafrikah, Ameerikah, laivah, sadamah, Tiibeti mägi-küläh, Talnah ja Leimanih, sõs

Koon' meil om vedosnikkõ ja tervüst, om kõik hõste

Aigupite olõ inäp ja inäp avastanu hinnast märgotamast, kõh omma' mu juurõ', kost olõ ma peri. Märgotusõ' kandva' minno murrõt kõnõlõvidõ inemistõ raalõ. Seto kiil ja kultuur om sõo, mia minno kõüt. Ja tuuh om ullisuur osa mu imäl – Rahasepä Maril.

Veidõ tuust, öt mu imä om mu süäme läütü seto vaimo ja olõmusõ lõkkõlõ löönü. Olõ-õi õnnõ tuu! Mu imä omgi tuu, kiä puhksõ elovaimu sisse Põlvamaa nulga setokõstõlõ, kiä' täambätseni toimõtasõ' ja inemistõlõ rõõmu valmistasõ'.

Kõik nakaas pääle jo inäp ku 15 aastakka tagasi, ku Rahasepä Mari asuf Põlvamaal Seto Seltsi. Mäletä veiga hõste tuud aigu, ku 2005. aastagal mu imä märgõt mõttit seto seltsi luu-misõ üle. Timäl olle nii suur tahtminõ löüdä' üles ja kuundada' ka välähpuul Setomaad elävit setokõisi. Timä kõnõli toona' ka mullõ, a mul olõ-õs tuu jaost viil aigu. Ma esi' olli sis õks ka pallõ noorõmp ja ma nii veiga õs mõtlõ' naidõ asju pääle. A imä mõtõl'. Tä olle sis 54-aastaganõ.

Ma esi' arvssi, öt imäl tulõ-õi umast plaanist miakit väällä. Ma õs usu' tuud ja õga olõ tõisigi sõo nulga setosist, kiä' õs usu' õga kõrraga punti tulõ-õs. A imä usksõ, öt tege ar'. Öt saa hakkama. Tä käve ussõlt ussõlõ, ku lindasõ' tsirgu' ossalt ovsallõ. Kõnõli, öt võtasi seto' ütte kim-mähe punti ja sis opasi ka latsi lugõma ja kõnõlõma seto keeleh ja mõistma seto kombit. A ka sis olle viil tunda' kõördi-kaemisõ maiku, selle öt seto

värk õs olõ' mooduh nigu parhilla'. Ja jo 2006. aastaga näärikuuh olle imäl Põlvamaa nulga seto selts paprõ pääl luudu.

Parhilla' omma' õks pallõ parõmba' ao'. Maakotsõ seto' nägevä' parhilla' ka esi', öt määndse' herrä' ja provva' omma' seto rõvih, kedä viil nelli-viis aastakka tagasi õs tiiki', öt nimäki' kuigimuudu seto' omma'. Ku mõtsast väällä tulnu' ja sõo üle om mul hüä miil. Vaest õks om seto asju nii hõste aet, öt ka ilosidõ ja uhkidõ massinidõga seto' omma' julõnu' väällä tulla'. Kiä kand ilosit seto rõvit ja kiä pelgä-äi esiki' kalossit jalga tõmmada'. Illos! Kõgõ sõo üle ma ummi süämeklappõga rõõmu tun-nõgi, öt meil om säändsit inemisi, kiä' süämega ja süäme arvõlt seto asja ajava'.

Mia mullõ mu imä man kõgõ inäp miildüs, om sõo ilmaduma energia, minkõga näe timmä

tegelemäh nii suuriga ku latsiga. Ku om vaia aia' seto asja, sis sõit bussiga ja kau jala, nigu olõsi-i hätä. Nigu Singeri mas-sina nõgõl linatsõ rõiva pääl. A ku õdagu kodo lätt ja mi õga päiv timäga kõnõlõmi, sis kõnõ-lõs, öt käuminõ veiga jalgulõ nakas. Mul om meeleh, kuis mu papa Rahasepä Paali (papa olle kõva pillimiis) õks ütõl: „Vaia minnä'. Kõik saa-ai minnä'! Õnnõ üts piat minemä. Kiä lätt? Ma õks lää.“ Vot mu imä om ka säänestmuudu seto.

Timahava sai mu imä 70. Kotoh tulõ meil perrega juttu ja arotimi ka sõpruga, öt mõtõlgõ' õks tuud, ku inemistõ veiga taht, siis ka kõgõ suurõmba tabaga uss om mõnikõrd võimalik val-lalõ tetä'. Pia-ai esi' nii pal-lõ vaiva nägema, a ku süä ja miil õigõl kotsõl om, sis tetäs suurõ ja ravvast tabaga väreti' esi' sullõ vallahõ. A õks piat ka tervüst olõma, öt niimuudu kävvu' müüdä ilma ja kõnõlda' ja näüdäda', ku hüä ja illos om olla' õks seto.

Ku ma kuulsõ, öt mu imä saie Vabarna Anne preemia, sis tulõ mul hindälgõ pisara' silmä. Ma nigu õs usu' kõrraga. Mõtli, öt nali. A täambä om sõo kõi peräle joudnu ja muidõgi om ka imäl ullihüä miil. Samal pääväl, ku mi tiidä' saie, sis ma kutsõ imä hindä puulõ. Mi katsõ lavva ja olle nätä', ku timäl hindälgõ suurõst tunnus-tusõst silmä' hämmest lätsi'.

Mu imä om sädeineminõ, kiä mõist ummi hoita' ja inspireer latsi ku tõi seto asja ajama. Timäl olõ-õi hallõ kaia', ku tõisil hõste lätt – tä mõist ka tõi iist rõõmu tunda'. Ja pujana om mul veiga hüä miil, öt mu imä om olnu ja ka parhilla' meele õga-pävätsetõ olõmah om. Timä om tuu, kinkõlt ma julgust ja joutu sai, öt naada' kiroutama luulõtusi ka umah keeleh. Mu raamatidõ välläandmisõl om mul imäst olnu ilmaduma suur abi. Ja mis viil huvitav tundu ... Mullõ nii miildüs, kuis mu imä Rahasepä Mari kõnõlõs ummi latsi ku latsilatsiga seto keeleh. Tä vaest näge ka und ja märgot-as õnnõ õks umah imäkeeleh – seto keeleh. Olku' mu imäl viil hüvvä tervüst, selle öt seto asa ajamisõst timäl tahtmist puudust olõ-õi.

RAHASEPÄ RAINER

Rahasepä Maria.

Mu kuku imä

Kost küil' lõhnu tulõ nõnna, kiä tekk tarõ ar' jo kõrda, kiä tull' üles veiga varra, kiä jo kõõgih katsõ lavva?

Kiä oll' halo' toonu tarrõ, kiä kuioma jo mõsu pandsõ, kiä oll' lämmäst kütnü pliita, kiä küil' toimõtas nii hiitra?

Kiä tekk asõmõ mul kõrda, kiä pand' valmis vahtsõ rõiva', kiä und valvas, ku ma maka, kiä and käe, ku maaha sata?

Märgotada' olõ-õi rassõ, tiidvā' hõste aga latsõ', üts ja ainus ilmah timä, sõo om minõ kuku imä.

LEIMA MATIS

Hüa seto rahvas!

Lõppõv aastak om olnu' veiga erilinõ. Ütelt puult om kõiki tegemiisi mõotan' üle ilma liikunu' taud, a tõõsõlt puult tundus, õt tuu om andnu' meele võimalusõ kaia' rohkõmb hinde sisse ni mõtõlda' tuu üle, kiä' mi eis' olõ ni kohepoolõ mi liigu vai piasi liikuma.

Pallõ rohkõmb om kõnõld viimätsel aol põlisrahvidõst ni põliskeeltest. Seto rahvas sai uutmalda rahvidõvahelitsõ tunnustusõ keväjä, ku alalhoitliku mõtsamajandusõ ilmaorganisatsioon ütelt, õt Eestih om üts põlisrahvas – seto rahvas. Mäletätävält olli mi tuud jo uma Seto Kongressil vällä hõiganu' ja siiaamaani oll' tuud aamõtlitult tunnustanu' õnnõ Vinne riik. UNESCO om vällä hõiganu', õt 2022.–2032. aastakil tulõ üleilmalinõ põlitsidõ kiili kümneaastak. Nüüd om meil ja! paras aig tsihti säädä', kuismuudu mi tuud kümmet aastakka saasi' parembahe seto keele hüäst tüüle panda'.

Mul om ka hüa miil, õt mi olõ nüüd umavahel kokko lepnü', õt Seto Instituut nakas vahtsõl aastagal iist vidäma seto keele edesielämisiõ pikaaolisõ plaani kokkosäädmi ni om seto keele tulõviku iistkõnõlõjast. Looda, õt sis om meil ka kuuh Seto Instituudiga hüa paika säädä' seto keele arõndamisiõ tegemisiõ üleilmalitsõl põliskiili kümneaastakul.

No muidogi om mul hüa miil, õt timahavatsõ Vabarna Anne preemia sai' õkvalt õigõ' inemisiõ', kiä' omma' süämega saisnu' seto keele ni kultuuri hoitmisõ iist. Pallõ õnnõ ni edenemist Leima Aarnele ja Rahasepä Marialõ! Kundsõni kumardus teele!

Hüa seto rahvas! Aastaga vahetus ni talsipühä' omma' tulõmah. Soovi meele kõigilõ ilosat jõu-
luaigu ni hüvää ja ilosat 2021. aastakka! Hoiami umma kiilt ja kultuuri, hoiami kokko ni teemi nii, õt meil om uhkõ olla' seto.

Edenemist ni saldmist meele!

JÄRVELILLI REIN,
ülembsootska

Luhamaa – nulk, kiä' kau kimmält umma tiid

LEIMA AARNE

Leimani külä

Piä alostama üte tiidä' tarkusõga, õt tegijal juhtus ...

Juhtugi nii, õt ütspäiv tulli' Võromaa Arõnduskeskusõ inemise' Luhamaalõ, kõnõli' ilosit sõnnu ja andsõ' küläseltsi vedosnikõlõ tuustusõ, õt Luhamaa nulk om valit Võro maakonna aasta 2020 küläs. Kagos. Muidogi om meil väega hüa miil, õt mi tegemisi om nättü. Annami umalt puult avvu kõigilõ küllilõ, kiä' olli' soovoori üles säetü' – mi jagami tiika' sood auhinda.

Tõõmeeli, Luhamaa nulga (meil om 17 küllä) kotsilõ saa üldä', õt meil om kokko-

misõ ja ütõhkuuh tegemise vaimu. Täämbä om vaest kõgõ inämb saanu' ar' märkmist Luhamaa kerko välistpuult kõrdategeminiõ. Ja mis päämäne – taa kõik tetti uma tüü ja kogu-

misõ rahhuga. Jah, soo om kimmäs tego, a miski sünnü-üi üle üü. Vaimusõ ja mõtlõmisõ viis kujunõsõ' pikä ao joosul. Tiiämi täämbä hõste, kuis ütessäkümend aastakka tagasi korati ütõhkuuh rahha soosama kerko ehitämises – kõrraldõdi laatu, puhkpilliorkestriga kauti eski lutõrliku Võromaa poolõ päälõ mängmäh. Täämbä mi õnnõ läämi edesi nuid ratu piteh, miä' omma' meele ette kautu. Läämi nii, nigu mõistami.

Viimäne haldusreform pandsõ mi nulga inemise' valiku ette, õt määnest viisi ni kinkõga edesi minnä'? Võitu sai süämeheli, kuigi mõni tõõnõ valik tundu edimäde kaemisõga loogilidsõmb. Luhamaa rahvas valisi uma tii ütõh Setomaa umavalitsusõga ja tuud piä tävveh ütõmeelõ.

27. novembri jääs mi rahvalõ miilõ. Odagust oll' maaha sadanu illos lumõkõrrakõnõ, eski päiv otsa kisanu tuul jäi ütõkõrraga vakka – luuja hoit, ku' timä päälõ mõtlõt. Kõõmäele oll' kokko tulnu uma puulsada inemist. Olli' vallavanõmb, Setomaa Liidu juhataja, Seto Kongressi päävanõmb, Obinitsa kogodusõ inemisi ni

aokiränikkõgi. Esä Piitre ütles alostusõsona' ja sis lülitäs sisse kerko valgustusõ. Om tõõmeeli illos. Üts juulikuuh alostõt tüü om saanu ilosa lõpu.

Taasamanõ novembrikuu

Luhamaa kerf vahtsõh vuudreh.

Leima Arne pilt

oppi' eis' kõnõlõmma jo tuu peräst, õt sis opit ka' kiilt. Seto jutussit om Kirändusmuusimih hulga. Önnõ, õt kui näid käänetäs eesti kiilde ja sis andas vällä, sis olõ-õi meil niust suurt api. Viimäne raamat, minkõ osti, koh om hulga seto jutussit, om „Sõsarõ sõrmeluud“ (2018), a kõik seto jutusõ' omma' sääl eestikeelidse'. Väiga' uhkõ suur illos raamat, a meele keeleopmistõt tuust raamadust api olõ-õi.

A mi eis' mõista umma kiilt viil kõnõlda' ja sis saa ka' opada' eis' kõnõldõh. Mi või eis' ummi jutsit aia'. Säänestmuudu om tett ja tetäs ka' edesigi'. Miktä-
mäe kuul om iist võtnu' jutsidõ ajamisiõ päävä kõrraldamist jo 26 aastakka. Soo kõrd oll' jutusõpäv 25. novembril.

Jutusõpäväle om oodõt ja oodõtas kõõ kõiki, kinkõl aigu ja kiä' tahtva' kullõlda' vai eis' jutsit aia'. Päämätselt muidogi' om pääväkene mõtõld latsilõ, õt latsõ' eis' opis'i seto kiilt jutsit aieh ja sis jääse' jutusõ' ka' miilde, midä nä saava' suurõst-
pääst ummilõ latsilõ edesi aia'.

Saalitäüs latsi korju kokko.

Kõik Setomaa kooli' olli' tulõmah, a soo pokan aig ai tsuut plaani' vussi ja kodo tull jäää' Meremäe ja Petsere kooli latsil. Petsere kooli latsõ' saadi' üle õhu Miktämäele uma' jutusõnõütõmängu'. Nuid oll lõpus ja huvtav kaia'. Nä olli' hõste ja ummamuudu vällä märknü', kuis üle interneti olõs hüa näid nätä' ja kullõlda'.

Päälõ koolilatsil olli' kohal ka' latsiaalatsõ. Verska tsilõkõsõ' olli' kõik ilostõ seto rõi-
vihe säet. Näid oll illos kaia' ja hüa kullõlda'. Ku säänestmuudu edesi lätt, sis om tävveste uhkõ ellä' tiidmisõh, õt hulga latsi nakaski' õgapäävõtselt seto keeleh kõnõlõmma. Miktämäe ja Verska kooli näiokõsõ' ja tsurakõsõ' kõnõli' tõõnõtõõsõ ala ummi jutsit. Suuril koolilatsil olli' pikebä' jutusõ' päähä opit ja teno näile sai' kullõlja' hulga tarkusi tiidä' ja nätä', mäntse' latsõ' Setomaa koolõh omma', midä ja kuis nä mõistva'. Oll väigagi' huvtav kaia' ja kullõlda'.

Päivä oll kutsut iist vidäma Veesaarõ Anne, kinkõ juurõ-
harokõsõ' läävä' Petsere poolõ

päälõ Kossõlka küllä. Anne uma naarulitsõ olõkiga' and vaest julgust kõigilõ jutusõajajilõ.

Õgas latsõ' ilmhuupi õks Miktämäele saa-as ja mõistnu-us vaest säänestmuudu ka' jutusõkõisi aia'. Öks teno oppajilõ, iistvidäjlõ ja takastoukajilõ tuu pääväkene sündü. Suur-
suur teno ja pallõ-pallõ jõudu oppajilõ: Vabarna Maretilõ, Jüriõõ Velloõ, Hainsoo Mailalõ, Kristoving Eevalõ, Petsere koolilõ ja muidogi' kõõlõ Miktämäe kooli perrelõ!

Peräõtsah tehñati kõiki, kõik sai' osavõtõmedali' ja õga kuul sai eisummõld seto naase ja mehe. Nuidõ pupekõisi tegijä oll Vabarna Maret ja mõttõ vällämärkjä Setomaa Liit. Hüa mõtõh kõrdapiteh tett. Aitumma!

No' talvitsõl aol võisi' siist edesi minnä' ja otsi' kotoh vällä jutusõidõ raamadü' vai tulõta' miilde, õt määnest jutust tiität, a võit ka' eis' vällä märki' ja kõnõlda' tõisilõ. Järgmäne aastak tulõ jo pia, tulõ kätte ku täämbäne päiv! Jõudu jututajilõ ja kullõjilõ ja salkõ' õks tõõnõtõist!

Muinajutusõpävävisõ.

Eräkõgo pilt

Jutusõpäiv Miktämäel

SARVÕ OIÕ

Tuul aol, ku talotarõh olõ-õs elektrit ja sügõsetsel aol, ku päävä' jäävä' lühebäst ja oldas pikebät aigu ütõhkuuh tarõh, sis oll hüa kullõlda', ku kiäki' ai jutsit. No' meil olõki-i hãmärat ja pümmet aigu, vällä omma' suurõ' tulõ' ja elämisiõh lõhnasõ' tulõ' kõikaig õgah tarõh. Jutusõajajat ka' olõ-õi vaia, õgal om uma kõnõlõja peoh vai pilt sainaveereh.

Inõminõ võisi' õks inõmist inäbä salli' ja võisi' miildüdä' ka' tõõsõ jutta kullõlda', ütõkõik midä tä kõnõlõs. Samah, meil om hulga kuuhõlõkit, koh aetas tüüjutta, sis vaest tahaki-i inäp kotoh kodotsidõ kõnõlõmisiõ kullõlda'? Vaest. A vaest olõ-õi õks säänestmuudu.

Om kuis om, a määnegi' jago vanaaolitsi jutta om kirja pant ja lindipäälõ püvvet, nuid sis hoiõtas ja kullõldas ja opitas nuidõ perrä vahtsõlt kõnõlõmma. Nuu' jutusõ' omma' tuuaolitsõh keeleh, tsuut vanamuudu ütõlemisiga'. Jutussit tatos kullõlda' ja nuidõ perrä

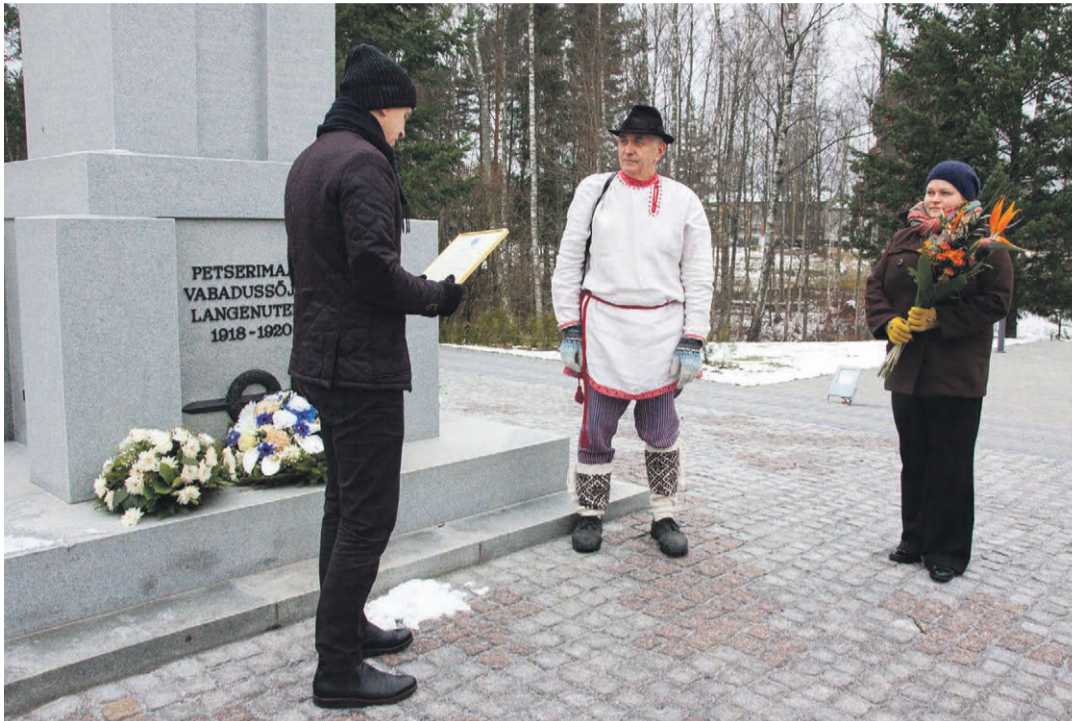

Aasta küla tiitli sai Luhamaa nulk, eritunnustuse Aare Hõrn

Võrumaa Arenduskeskus tunnustas maakonna tegusaid kodanikke, silmapaistvamaid ühinguid ja aasta küla. Arenduskeskuse tunnustamisega liitus Kagu Ühistranspordikeskus ja andis välja aasta bussijuhi tiitli – laureaadid on Priidu Teppo, Aare Hõrn, Võrumaa Diabeetikute Selts, Luhamaa nulk ja Riho Raamat.

Sel aastal otsustas komisjon välja anda eritunnustuse aasta teo eest Aare Hõrnale, kelle aktiivsele, järjepidevale ja sihi-kindlale tegutsemisele ning eestvedamisele sai sel suvel valmis Petserimaa Vabadussõja monument. Aare algatusel ja innustusel kutsuti kokku monumendi taastamise komisjon, ta seisis hea selle eest, et plaan teoks ka saaks.

Aasta küla tiitli sai Luhamaa nulk. Üheskoos tegutsedes on Luhamaal välja kujunenud mitmed traditsioonilised sünd-

Aare Hõrn võttis tiitli üle Petserimaa Vabadussamba jalamil Värskas. Foto: Võrumaa Arenduskeskus

mused. Aastavahetusel matkatakse üheskoos Luhamaa olulisemad kohad läbi. Kohe jaanuari alguses tähistatakse talvisipüha, veebruaris vabariigi aastapäeva, juunis süüdatakse võidutulest jaanituli. Kõikidel

lipupäevadel heisatakse Määsi mäel lipuvardasse sinimustvalge lipp. Sel sügisel korraldati esmakordselt ja väga edukalt Luhamaa marja- ja ubinalaati, külameeste omaalgatusel ja käte jõul vahetati koha-

liku kiriku vooder.

Seekord külastas tunnustuse üleandmiseks Võrumaa Arenduskeskuse delegatsioon igat laureaati tema tegutsemiskohas.

Võrumaa Arenduskeskus

Tänavuse Anne Vabarna omakultuuripreemia pälvivad Aarne Leima ja Maria Rahasepp

Setomaa vallavalitsuse moodustatud komisjon otsustas Anne Vabarna nimelise omakultuuri- ja elutööpreemia anda tänavu Maria Rahasepale ja Aarne Leimale.

KARIN VILJUS

Anne Vabarna nimeline omakultuuripreemia on tunnustus, mis antakse traditsioonilise seto pärimuskultuuri edasikandmisel tehtud silmapaistva töö eest preemia väljaandmise aastal.

Igal aastal antakse välja kaks preemiat, neist üks inimesele või kollektiivile Setomaa vallas ja teine inimesele või kollektiivile väljastpoolt Setomaa valda. Preemia suurus on 500 eurot.

Vallaselise preemia saab Aarne Leima traditsioonilise kuningriigipäeva korraldamise ja Luhamaa nulga tegevuste eestvedamise eest.

Tänavune Seto Kuningriigipäev oli mitmes mõttes eriline ning preemiakomisjoni liikmete arvates jõudis ka korralduslikus mõttes uuele tasemele. Peakorraldajana kaasas Aarne Leima traditsioonilise kuningriigipäeva korraldusse kui andis ka kuningriigipäeval esinemisvõimaluse seto juurtega tuntud inimestele nagu Reigo Ahven, Ithaka Maria, Kairi Leivo, Lenna Kuurmaa, Jaan Roose ja Matis Leima. Komisjoni arvates oli see hea näide ja eesküju sellest, et igal seto juurtega inimesel on võimalus anda oma panus seto kultuuri hoidmise ja edasikandmise ning -andmise heaks.

Aarne Leima on sellel aastal

aktiivselt eest vedanud ka erinevaid Luhamaa nulga toimunud tegevusi: koos kogukonnaga remonditi Luhamaa kirik, septembris korraldati esimene Luhamaa ubina- ja marjalaat ning algas Luhamaa külamaja ehitus.

Samuti on Leima Setomaa vallavolikogu liige ja kultuurikomisjoni esimees, mille töö ta samuti südamega teeb.

Maria Rahasepp pälvis vallavälise preemia lastele seto keele ja kultuuri tutvustamise ja õpetamise ning erinevate tegevuste kaudu seto kogukonnade ühendamise eest.

Maria Rahasepp on suutnud ühe mütsi alla saada mitte ainult Põlvas elavad setod, olles Põlva Seto Seltsi looja, vaid aidanud seto kogukondi ka mujal. Käesoleval, kultuurilisel aastal on Rahasepp seto kultuuri tegemistesse haaranud seto kogukondi nii Viljandimaalt, Põlvast kui Rāpinast.

Ta on olnud innovaatiline ja uuendustega kaasaminev ning käesoleval aastal algatas ta projekti, mille eesmärk on väljastpoolt Setomaad elavatele lastele seto kultuuri tutvustamine ja seto keele õpetamine.

Lisaks osales Maria Rahasepp ka Seto kongressi asemel toimunud ülemaailmsel setode ümarlaul, mis sel aastal toimus interneti vahendusel, ning on olnud suureks toeks oma pojale Rainer Rahasepale viimase luulekogude väljaandmisel.

Anne Vabarna omakultuuripreemiad antakse üle 21. detsembril kell 16 välitingimustes Värskas Kultuurimaja juures.

Preemiate andmist toetab Kultuuriministerium.

Külade tsõõriklauaial kõneldi vallale olulistel teemadel

INDREK SARAPUU

Novembri keskel toimunud külade tsõõriklauaial andsid Setomaa valla spetsialistid ülevaate oma tegevusvaldkondadest ning vastasid kohapeal esile kerkinud küsimustele. Esindatud olid viie valdkonna asjatundjad nii ehituse, jäätmemajanduse kui ka arengu ja sotsiaalküsimustega kuni valla kommunikatsioonini välja.

Arutelud toimusid 17. novembril Värskas Kultuurikeskuses ja järgmisel päeval Meremäe teeninduspunktis. Osalejaid oli mõlemal päeval kokku pooleksaja ringis.

Sissejuhatavalt võttis sõna vallavanem Raul Kudre.

Esimeseks ettekandjaks, kes oma valdkonna problemaatikat kaardistas ja küsimustele vastas, oli majandusspetsialist Lauri Saar. Teda assisteeris keskkonnaspetsialist Marge Liiva. Arutelu all oli nii eesisev lumekoristus kui ka jäätmete olukord vallas. Küsimused, millele ametnikud vastuse andsid, puudutasid tänavavalgustust ja teede üldist olukorda.

Järgmisena võttis sõna ehitusspetsialist Rainer Soosaar, kes kõneles ehituslubadest ja sellest, millistes küsimustes on ja saab vald kodanikke aidata,

ning samuti ehitusregistriga seonduvast.

Valla arengutest ning erinevatest võimalustest saada rahastust oma ideede teostamiseks andis ülevaate valla arenguspetsialist Ulvi Oper. Oper peatus pikemalt ka vallas läbi viidud rahuloluküsitluste tulemustel.

Oper rääkis, et Setomaa Vallavalitsus viis valla elanike seas läbi rahuloluküsitluste perioodil 29.05 – 7.06.2020. Tulemusi kasutati Setomaa valla arengukava muutmisel ning strateegiliste eesmärkide mõõtmisel. Uuringus vaadeldi valla elu erinevaid tahke ja nendega rahulolu. Rahuloluküsitlusele vastas

kokku 204 inimest, kõige suurema osakaaluga vastanuid oli vanusegruppis 25–54 ehk 61,3%. Tulemused on kuvatud täpsemalt valla kodulehel rahuloluküsitluse lehel.

Sotsiaalvaldkond on kõige pingelisem valdkond, kus tuleb tegeleda vallas inimeste tervise ja eluolu küsimustega. Nii rääkis valla sotsiaalosalakonna juht Merike Tein tasuta hambaravi võimalustest puudega inimestel ja sotsiaaltranspordi teenusest, toiduabi jagamisest ning peatus ka tuleohutuse teemadel, mis on alanud kütteperioodil äärmiselt tähtis.

Tsõõriklaua modereeris valla kommunikatsioonispetsialist Indrek Sarapuu, kes tutvustas valla erinevaid meediaväljundeid, nii neid, mida vald ise toimetab, kui ka neid, kellel tehakse väljastpoolt koostööd.

Küsimustele sai vastata kohe pärast ettekannet. Kui vastust kohe anda ei saanud, sai probleem kaardistatud ning kontaktid vahendatud.

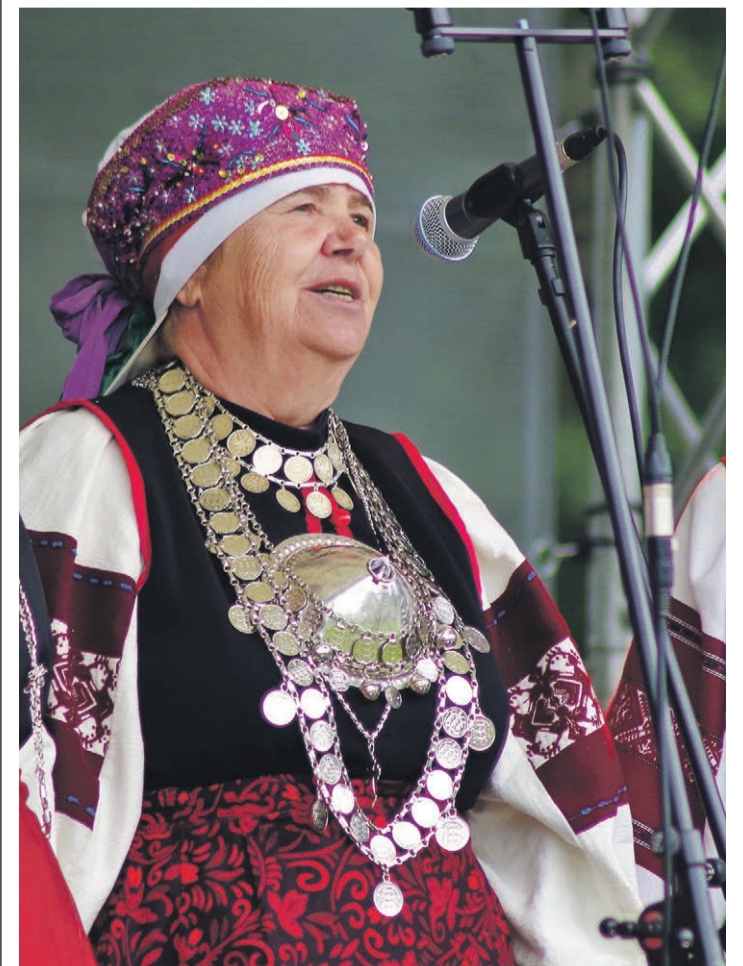
Tsõõriklaua andis palju mõtteainet sellest, kuidas teemadega edasi liikuda ja kuidas sarnast infovahetust edaspidi korraldada. Seda ikka selleks, et nii külade kui vallavalitsuse sõnumid oleksid kõigile arusaadavad ning lõppkokkuvõttes viiks elu Setomaal edasi.

Tsõõriklaua tarvis valminud PowerPointi esitlus on leitav valla kodulehel.

Arutelu külade tsõõriklauaial.

Foto: Indrek Sarapuu

Maria Rahasepp.

Foto: Kersti Virro

Üks ümmarguse numbriga aasta 2020 on lehekülge pööramas ja aastalõpp on ikka väike tagasivaatamise aeg. Tundub, et kõik tahaksid öelda seda, et oli üks erilise pandeemia aasta, mida keegi ette ei näinud. Pidime kohanema uue olukorraga ja reaalsuseks muutus see, et setodele nii omame kokkusaamine ja ilotamine ei ole enam soovitatav ja on lausa keelatud.

Vaadates aastale tagasi, siis kas meil vedas, oskame hästi planeerida või Peko aitas meid, igal juhul toimus Setomaal nii mõndagi. Kuningriigipäev Kolossovas näitas jälle uut taset ja meie kodukoha looduse kauneid vaateid. Kolossova küla on vääriline kuningaküla. Lüübnitsa laata korraldades plaanisime selle teha väiksena, ühepäevaseks, aga rahvas arvas teisiti. Laat õnnestus suurepäraselt ja kõik olid väga rahul. Lisaks toimus sügisel veel mardilaat, suvel järvefestival, Petserimaa Vabadussamba avamine, Väraska sadama avamine, Saatse tee avamine ja palju-palju teisi rahvarohkeid Setomaa üritusi.

Vallavalitsuse järjepideva töö tõttu on valda tulnud mitmed investeringud, mis annavad piirkonnale arenguhoogu juurde. Reegi maja valmimine on Värskasse Örsava järve kaldale tagasi toonud ühe ääretult ilusa maja ja tekitanud mõnusa ajalootunnetuse.

Väraska südames olev sadam on toonud järvele tagasi laeva- ja paadiliikluse. Südame teeb soojaks, et inimesed on promenaadi hästi vastu võtnud. Avatud kütusetankla on suur samm edasi sadama arengus ja annab kõikidele paadiomanikele selge signaali, et nad on Setomaale oodatud külalised.

Vallavalitsuses on tegeldud palju Mikitamäele uue perekodu ehitamisega ja saab kinnitada, et maja peab kerkima järgmisel aastal. Samuti on Luhamaa külakeskuse ehituses löödud kopp maasse ja vundament paistab juba maa seest välja. Ehitusse lähivad Mikitamäe spordiväljak ja Meremäe kooli fassaad. Lisaks on tehtud veel mitmeid ettevalmistustööd järgnevatel investeringuteks.

Käesoleva aastaga olen kinnitust leidnud ka sellele, et Setomaa ettevõtjad ning Setomaalt pärit ettevõtjad on oma öla alla pannud erinevatele tegevustele ja investeerinud või annetanud piirkonda.

Seto Line tegi julge otsuse võtta sadam rendile ja Tartu Terminal on veel julgelt valmis tegelema Värskas kütuseäri. Pikaaegselt on meid toetanud Margus Linnamäe, kes panustab läbi Setomaa Liidu ettevõtluse arengusse. Vähekindlustatud peredele tegi annetuse Rõsna kandist pärit Tarmo Laanetu. Üllatusena leidis seto kultuurikillu üles Akadeemiline Kanada Naiste Selts ja annetas muusikakoolile pillide ning rahvariie ostuks. Lisaks tuleb muidugi veel tunnustada meie kindlaid ettevõtjaid, kes varustavad erinevaid üritusi ja võistlusi oma auhindadega. Soovin teile kõigile õnnestumisi!

Kokkuvõttes oli 2020. aasta Setomaa vallale väga edukas ja jääb kõigile kauaks meelde.

Soovin vallarahvale rahulikku jõule. Hoidke ennast ning lähedasi! Uuel aastal paneme kõik koos uue hooga edasi!

RAUL KUDRE,
Setomaa
vallavanem

Setomaa Vallavolikogu istung 26.11.2020 Värskas

- Võeti vastu Setomaa valla 2020. aasta lisaearlave kogumahuga 215 146 eurot.
- Otsustati asutada äriühing Setomaa Pereaarst OÜ ja kinnitati põhikiri.
- Asutati Setomaa valla andmekogu „Setomaa valla kalmisturegister“
- ja kehtestati kalmisturegistri põhimäärus.

Setomaa valla territooriumil korraldatud jäätmeeveost

Setomaa ja Rápina Vallavalitsus korraldasid riigihanke Setomaa ja Rápina valdade territooriumil korraldatud jäätmeeveoga hõlmatud jäätmee kogumiseks ja vedamiseks.

Hankel osalenud ettevõtetest esitas soodsaima hinnaga pakumise AS Eesti Keskkonnateenused, kellele omistati jäätmeeveo ainuõigus kuni 30.11.2025.

Seni kehtinud jäätmeeveolepingud muutuvad alates 1. detsembrist 2020 kehtetuks.

Jäätmeseaduses sätestatu kohaselt ei ole kirjaliku lepingu olemasolu jäätmeeveodaja ja -vedaja vahel kohustuslik, kuid tõrgeteta koostöö tagamiseks ja võimalike arusaamatuste vältimiseks siiski vajalik. Jäätmevedaja saadab teile tutvumiseks ja allkirjastamiseks eeltäidetud jäätmeeveolepingu, mis on koostatud omavalitsuse poolt vedajale üle antud jäätmeevedajate registris kajastuvate andmete põhjal ja arvestades korraldatud jäätmeeveoga kehtestatud nõudeid jäätmekäitlusele. Juhul kui eeltäidetud lepingus kajastatud andmed on väärad – näiteks jäätmemahuti(te) suurus, omand, kogus, jäätmete väljaveosagedus, jäätmeevedaja või kinnistu nimi, postiaadress – palume teil teha lepingus käsitsi parandus, saata AS Eesti Keskkonnateenused e-kiri või võimalusel viige sisse muuda-

tused iseteeninduses. Lepingu teksti sisu osas tehtavaid muudatusi vedaja ei aktsepteeri (v.a eelpool nimetatud muudatused). Lepingusse palume lisada ka kehtivad kontaktandmed (telefoni nr, e-posti aadress, isikukood).

Jäätmeveolepingut on võimalik mugavalt allkirjastada AS Eesti Keskkonnateenused iseteenindusportaalil <https://eteenindus.keskkonnateenused.ee/et/index/login>.

Iseteeninduse kasutamiseks on vajalik isikukoodi olemasolu kontaktandmetes. Kui saite lepingu elektrooniliselt, siis

saatke see omapoolse digitaalse allkirjaga jäätmeevedajale tagasi.

Juhul, kui saite lepingu paberandjal ning soovite seda allkirjastada digitaalselt, siis isikukoodi olemasolul kontaktandmetes saate selle allkirjastada iseteeninduses. Isikukood on klienditeenindusele võimalik edastada e-posti või telefoni teel.

Paberkandjal allkirjastatud lepingu üks eksemplar palume tagastada aadressile Artelli 15, Tallinn 15551, AS Eesti Keskkonnateenused nimelle.

Jäätmete kogumiseks kasutatava jäätmemahuti puudumise korral saab sobiva mahuti rendida või osta AS-It Eesti Keskkonnateenused.

Kogumismahutile esitatavate nõuetega on võimalik tutvuda vedaja kodulehel www.keskkonnateenused.ee või klienditeeninduses aadressil Tähe 108 Tartu või omavalitsuste jäätmehoolduseeskirjast. Vedaja ei saa osutada jäätmete vedu harvemini, kui seda sätestavad korraldatud jäätmeeveo tingimused.

Segaolmejäätmete minimaalsed veosagedused on tiheasustusalal üks kord 4 nädala jooksul, hajaasustusalal üks kord 12 nädala jooksul.

Kui jäätmete väljaveopäeval jäätmeid vedajale üle ei anta või ei ole jäätmemahuti paigutatud nõuetele vastavalt, on vedajal õigus jäätmeevedajale esitada tühisõidu arve (v.a juhul kui tegemist on jäätmeevedajast sõltumatu takistusega, näiteks läbimatud teelool vms, millest palume samuti vedajat ette teavitada).

Jäätmeveolepingu allkirjastamata jätmene ei vabasta jäätmeevedajat vedajale jäätmete ülevõtmise kohustusest graafikujärgsel veopäeval.

Jäätmevedajal on õigus esitada põhjendatud taotlus kohalikule omavalitsusele korraldatud jäätmeeveoga liitumisest erandkorras vabastamise kohta, kui jäätmeevedaja ei ela või ei tegutses korraldatud jäätmeeveopiirkonnas asuval kinnistul ja seetõttu ei teki nimetatud kinnistul jäätmeid. Jäätmevedaja erandkorras vabastamise korraldatud jäätmeeveoga liitumisest otsustab üksnes kohalik omavalitsus.

Lisainfo

- AS Eesti Keskkonnateenused
e-post: tartu@keskkonnateenused.ee, tel 7 386 700.
- Setomaa vallavalitsuse keskkonnaspetsialist **Marge Liiva**
e-post: marge@setomaa.ee, tel 5629 3446.

Väraska sadamas avati jõulude eel automaattankla

18. detsembril avas Terminal Oil Väraska sadamas kauaoodatud automaattankla. Eesti kagunurga elanikele paraneb seeläbi oluliselt kütuste kättesaamise võimalus.

INDREK SARAPUU

Tänavu suvel avatud Väraska uue sadamahoone valmimise järel jäi ehitusjärges ootama tankla veesõidukite teenindamiseks – selle järele tunti järjest enam vajadust. Kuna veesõidukite teenindamine on hooajaline, siis leidsid nii kohalik omavalitsus kui ka operaatoriks valitud Terminal Oil, et tankla peab suutma lisaks ka sõidukeid teenindada.

Terminal Oil juhatuse liige Raido Raudsepp kinnitas, et ühel korralikul sadamal peab olema koht, kus väikelaevad saavad tankida.

„Siiani see võimalus Värskas ning eriti Kagu-Eestis üldse puudus. Omande varasemat veeäärsete tanklate kogemust ja teame, et antud projekt on väga kasulik nii Väraska uuele sadamale kui ka kogu piirkonnale. Kindlasti võib Väraska kandidis suviti kohata järjest enam paadimehi nii Tartust kui mujalt Peipsi piirkonnast, sest pole ohtu, et paadil kütust ei jätku,“ lausus ta.

Tartust kuni Värskani on nüüdsest kolm Terminal Oil veesõidukite tanklat – Tartus, Saagal ning alates reedest juba ka Värskas. „Oleme oma üheks missiooniks seadnud alati olla kasulik ka kohalikule kogukon-

nale ning loodetavasti oleme veesõidukite tanklate projektidega andnud oma panuse veesõidukite tingimuste parandamisse Emajõe ja Peipsi ning Lämmijärve piirkonnas,“ selgitas Raudsepp.

Setomaa vallavanema Raul Kudre sõnul parandab Väraska sadamasse rajatud tankla oluliselt veeliikluse kvaliteeti. Samuti saab automaattankla avamise järel sadamakail edaspidi makseterminali vahendusel tankida autosid ka öötundidel. Värskas asuv teine tankla Olerex on öhtul kella üheiteistkümmest hommikul kella kuueni suletud.

Kudre ütles, et Väraska sadamakompleksi ehitamisel on valla omaosaluse kõrval raha ka Euroopa Liidu Eesti-Vene programmist.

„Kogu sadamakompleks on

saanud teise ilme ning igapäevased laevaliimid on tegevust elandanud,“ lausus vallavanem, kelle sõnul tahab vald sellele sektorile hoogu juurde anda. „Kuigi talv on madalhooga, näitas suvi, et veeliiklus on oluliselt suurenenud.“

Sarnaselt kõigile Terminal Oil teenindusjaamadele on Väraska avatavas tanklas makselahendusena kasutusel lisaks sularahale ja kaardimaksele Cloudicsi pilvepõhine makselahendusmeetod, mis teeb Terminal Oil tanklate kasutamise tarbijale oluliselt mugavamaks.

Terminal Oil on Eesti perettevõtte, millel on vedelkütuse-terminalid nii Tallinnas kui Tartus. Ettevõtte on Eesti suurimaid vedelkütuste hulgiüraid ning opereerib 24 teenindusjaamas üle Eesti.

Võrumaa lapsed saavad nüüdsest nautida mahetoitu

2018. aastal toimusid Võrumaal „Vunki mano!“ loometalgud, kus käidi välja mõte Võrumaast kui Eesti esimesest mahepiirkonnast. Mõttest arenes ka idee maheda koolitoidu võrgustikust, millega võideti nii loometalgute peaauphind kui ka parima tervist toetava idee auhind.

SANDER SILM

Loometalgute ideest sündis koostöös Setomaa Liidu ja Mahepõllumajanduse Koostöökoguga Piiriveere Liidri rahastatud projekt „Mahe ja muhe“, mille eesmärk on tuua koolilaste söögilauale mahe tooted ning kaugem visioon on muuta Võrumaa Eesti esimeseks mahepiirkonnaks.

Idee elujõudu näitab, et tänavu augustis oli mahe ja muhe teema üleval ka Kuldre „Vunki mano!“ talgutel, kus projekt pälvis Europa Direct kõige keskkonnasõbralikuma idee eripreemia.

„Eestis on palju räägitud mahetoorainest joudmisest koolide või lasteaedade köökidesse ja tehtud on kümneid algatusi, mis paraku on aasta-paariga lõppenud,“ rääkis „Mahe ja muhe“ projekti juht Kaja Keskküla, kelle sõnul ei saa lapsed seetõttu tervislikku mahetoitu ning samas puudub kohalikel mahetootjatel võimalus oma

toodangu turustada. Tõsi küll, on ka positiivseid näiteid. Nii ulatub Tartus koolide ja lasteaedade hangetes mahetoodete osakaal juba 50 protsendini.

„Mahe Võrumaa“ eesmärk on olla Eesti esimene tunnustatud mahepiirkond ning nautida sellega kaasnevaid hüvesid nagu puhas elukeskkond, rohkem tervelt elatud aastaid, kõrgemalt väärdatud kohalikud tooted, üha suurenev hulk teadlikke turiste. Esimene samm sellel teel olekski hakata lasteasutustes pakkuma tervislikke mahetooteid,“ rääkis Kaja Keskküla.

Projektis osaleb kümnekond kooli

Möödunud aastal käivitus pilotprojekt, kus osalevad Meremäe Kool, Mikitamäe Kool ja Värska Gümnaasium, Varstu Kool, Orava Kool, Antsla Gümnaasium, Haanja Kool, Vastseliina Gümnaasium ja Osula Põhikool.

Projekti meeskond koostus

ka mahetootjatega ning Kaja Keskküla sõnul oli see juba suur samm edasi, kui piltlikult öeldes viidi kokku kokad ja tootjad – kokad andsid teada, mida nad ootavad, ja mahetootjad tutvustasid oma võimalusi. Viidi läbi ka koolikööride uuring tooraine ja tehnika reaalse seisuga ning koostati mahetootjatega, lisaks valmis uuring mahetootmise olukorrast maakonnas.

Rahvusvaheliste kogemuste saamiseks käisid Võrumaa Arenduskeskuse ja valdade esindajad Taanis Kopenhaageni ning Rootsis Malmö, Växjö ja Landskröna koolides, kus pakutakse samuti palju mahetoitu.

Muide, Itaalias on lastele mahetoitu pakkumise nõue kirjutatud isegi õigusaktidesse ja selle põhjus on lihtne – kasvuaasta söödud toidul on suur mõju edaspidisele tervisele. Nii Põhja- ja Kesk-Euroopa riikides kogemus on näidanud, et poliitiline tahe ja tugi on kohalike algatuste realiseerimiseks vajalikud ning septembris sõlmisid Võru maakonna omavalitsused, Võrumaa Arenduskeskus ja Setomaa Liit hea tahte kokkuleppe, mille kohaselt peaks 2024. aastaks haridusasutustes tervisliku ja kohaliku mahetoitu osakaal olema vähemalt 20 protsenti.

Kogemusi on hangitud ka riigisisest, kui korraldati õppereisid Tartu ja Tallinna maheköökidesse. Reisi eesmärk oli hakata kogemusi ning saada ülevaade võimalustest ja takistustest menüüde, logistikast, varustuskindlusest ja hinnapoliitika aspektidest.

Kümne kooli kokad said koolitust taimse mahetooraine ja liha kasutamise koolilaste menüüs. MTÜ Piiriveere Liider toetab projekti abil korraldati ümarlaudu, kus projekti osalised said anda tagasisidet oma muredest ja õnnestumisest ja kuulda, millised on teiste kogemused.

Lapsed katsetavad mahemenüüdega

Tänavu kevadel liitus projektiga Varstu Kool, kus hakatakse järk-järgult üle minema mahetoorainest kasutamisele nelja toormeartikliga: mahekartul, -jahu, -makaronid ja -maitseained. Koolil on kavas pakkuda nädalas ühel päeval toitu, kus kõik koostisained on mahedad.

Koroonakevadel võttis Varstu Kool ette kooliaia elluäratamise. Võsa mahavõtmise järel rajati kasvuhoo ja istutati poolsada viljapuuistikut.

„Kasvuhoo kasvatamiseks on meil valmis teinud ise maitsetaimi ja aias tegime sügüstööd, et kevadel saaksid

juba kõik klassid endale katsetada, mida terve kooliaja keskel kasutatakse õppebaasina,“ rääkis Varstu Kooli majandusjuhataja Öne Saluorg. Tema sõnul taotlevad nad aiale ka mahemärki.

Varstu koolilapsed löövad kaasa ka mahetoidu menüüdega katsetamisel. Kooli sööklas tegutseb sügisest kokandusring, kus lapsed valmistavad juhendamise järgi mahetooteid, mida nad koolis süüa tahaksid.

„Uute koolitoidu menüüde juures on hea, et kokandusringi lapsed on juba teadlikumad katsetatud roogade tutvustajad kogu kooliperele. Näiteks kui projektikoolide lastele pakuti huvitava nimetusega toitu orsotot, siis meie lastele oli see juba tuttav, kuna nad olid seda ise varem valmistanud,“ ütles Saluorg.

Projektiga pakutakse koolilastele lisaks tervislikele ka uusi põnevaid maitseid. Detsembri alguses valmistas Eesti üks tunnustatumaid kokki Angelica Udeküll maitsvaid mahetooteid Orava Kooli köögis. Antsla, Haanja, Meremäe, Mikitamäe, Rõuge, Varstu, Vastseliina ja Värska koolikokad jälgisid koolitust veebis ja tegid ise kaasa ning päeva lõpuks maitstati ka töö tulemust.

Angelica Udeküll tegi koolitusele järgnenud päeval

koos lastega süüa ka Vastseliina perepäeval. Perepäev oli novembris ka Värskas, kus süüa tegi Joel Ostrat ja kus lapsed koos vanematega tegid lisaks mahetöötoas smuutit.

Meremäe Kooli perepäeval kokkas Margus Meek ja lisaks avati projekti raames koolile ostetud kasvuhoo. Tänavu sügisel toimusid kümne kooliga ka kaks õnnestunud mahetoidupäeva, kus kõigis koolides valmistati mahetoorainest põhiroog sama ühise retsepti järgi ning lisandid valisid koolikokad ise.

30. novembril toimus restoranis Postmark tänuõuna neile koolikokadele, kes projektis kaasa löid, ja tänuõuna menüü koostas tippkokk Koit Uustalu.

Uue aasta esimesel poolel on plaanis korraldada projekti raames veel kolm perepäeva – Orava Koolis, Mikitamäe Koolis ning Antsla ja Rõuge valla koolides, samuti jätkuvad ümarlaudad kokkadele ja loodetavasti lubab aeg teha ka kaks õppe-reisi Eestis.

Selle aasta lõpuks valmivad veel menüüid hooajalise tooraine kasutamise lihtsustamiseks kevad- või sügishooajal, retseptiraamat 30 retseptiga ja järgmise aasta lõpus tuleb veel laste kokkamisvõistlust, mille kaks parimat retsepti valitakse ka koolimenüüsse.

Mõtteid lõppevast ja juba ka uuest aastast

KARIN VILJUS

Setomaa vallavalitsuse haridus- ja kultuuriosakonna juhataja

Mõne päeva pärast on jõulud ja varsti lõppemas väljakutsete ning samas ka rõõmurohke aasta. Hoolimata epideemiast olukorrast Eestis ja maailmas, on Setomaa valla hariduselu olnud lõppeval aastal mitmekülgne. Kauaraagitud digipööre hariduses sai teoks üleõning ning väljakutseid jagus nii vallale, kõikidele valla haridus-

asutustele kui ka lastele ning nende vanematele. Samas on mul heameel selle üle, et kõige toimiva taustal said toimuma nii Seto kuningriigi lastepäev Saatses kui ka Võru maakonna noorte suvepäevad Obinitsas ning mitmeid tunnustusi jagus nii meie valla noortele, vallas töötavatele õpetajatele, haridusasutustele kui ka valla hariduseluga seotud inimestele.

Ma usun, et paljud nõustuvad minuga, kui ütlen, et täna peame lapsi õpetama ja valmistama ette kiirete muutus-

tega kohanemiseks ja nendega kaasa minemiseks. Maailm areneb väga kiiresti ja me vajame tulevikus ühiskonnaliikmeid, kes oskavad ja suudavad muutuste rütmis elada.

Järgnevalt juba ka mõningad märksõnad uue aasta kohta: tugispetsialistide teenuse kättesaadavuse parandamine, setokeelse lasteaiarühma avamine, 1. märtsist alustab tegevust Setomaa Vallaraamatukogu ning kultuuris on olulisel kohal Tartu 2024 seotud tegevused.

Kevadistele loometalgutele oodatakse ideid jaanuari lõpuni

INDREK SARAPUU

Vunki mano! on mõtteviis, et igaüks saab käivitada muutusi, mida ühiselt ellu viia. Loometalgud on üks viis, kuidas arendada ja võimendada kogukondi ning luua koostöö ja kokkupuutepunktid inimese, kogukonna ja riigi vahel. Kevadised loometalgud toimuvad 11.–13. märtsini Värskas.

„Vunki mano!“ aitab edendada Võru maakonda kui sotsiaalse innovatsiooni sõbraliku piirkonda, kus koosloome

on uus norm avalike teenuste ja kogukonda puudutavate lahenduste arendamisel.

Projekti käigus korraldatakse häätonistiilis „Vunki mano!“ loometalgud koos eel- ja järeltegevustega, mille abil edendatakse aktiivset koostööd erinevate osapoolte vahel eesmärgiga jõuda uude toimivate lahendusteni kohaliku elu korraldamisel. Projektis aidatakse käivitada või edasi arendada ligi 20 uut koosloomelist algatust.

„Sarnaselt eelmistele loometalgutele toimub teemade esi-

tamine ja meeskondade moodustamine eelnevalt meie kodulehe vahendusel,“ selgitas projekti „Vunki mano!“ Värska loometalgute korraldaja Martin Mark.

Oma teema saab kirja panna juba praegu veebis aadressil <https://vunkimano.ee/varska/>. Ideede esitamise tähtaeg on 1. veebruar 2021. a.

„Mida kiiremini oma teema esitad, seda suurem võimalus on tugev meeskond kokku saada. Seega pane oma mõtted juba nüüd kirja,“ julgustas Mark.

SETOMAA SUUSASARI 2021

Startimine vabalt valitud ajal,
START AVATUD KELL 16.00 – 17.15

1. Värska 14. JAANUAR

2. Värska 21. JAANUAR

3. Meremäe 04. VEEBRUAR

4. Mikitamäe 11. VEEBRUAR

5. Värska/Verhulitsa 11. MÄRTS

Huvtav kotus ja lõõhkõ pereh!

Setomaa muusiumidõh käve suvõl hulga inemisi. Üleilma reismiskiild pand siseturismi elämä.

MARIENHAGENI MERILY

Setomaa Muusiumidõ direktor

Arvu' näütäse, õt Võromaad piteh käve 28 728 siseturisti. Muusiumidõ pereh võtt nuist vasta 11 500, aastaga joosul om Setomaa muusiumidõh vasta vöödõt pia 15 000 külälit. Ku panda' kõrvalõ mineväne suvi, sis muusiumidõ külästõsjuhi' sai' pääväh mõntkõrd pia 150 inemisõlõ tutvusta' Setomaa perimõskultuuri, kombit ja piirkunna eismuudu olõkit. Ma või julgõlt üldä, õt sool suvõl mi võidi hulgaltsõlt mitmitkõrda kaujit ja nä lätsi' siist ar' hüvvi tunnõhtõga'.

Sükäv kumarus ja tenosõna' ilosa päävä iist muusiumi perrele. Mi sai pernaaselt nii mõntki' elotarkust ja tiidmisi. Kõgõ lihtsaba' aša' omma' õks kõgõ pareba' ja hüüä'. Viilkõrd suur teno küllile – oll tõömõli aoluu tunn, mi olõ no' pallõ targõba' ja piivvä ellä' tšuuat säänestmuudu ku vanastõ.

(4. juuli 2020 Verska talumuusiumih)

Suur aitumma! Ma olli pikält ja põhaligult tültämäh, tšuuat om häpe, a pääle jääs suur teno ... tuu tähendäs, vabandusõ' ja pallõ tervüt ja pikkä ikä Saatse muusiumi tüütõgijõlõ, Saatse muusiumilõ ja seto kultuurilõ! Erälde suurõ' teno' Tealõ!

(22. juuli 2020 Saatse muusiumih)

Määne päiv! Määne vastavõt! Määne lämmis! Määne põnovus! Määne Maja! Aitumma!

(13. septembri 2020 Kindral Reegi majah)

Hüü Öiõ!

Mi sai Su man pallõ parebist inemisist! Aitumma!

(31. jaanuar 2020 Obinitsa muusium)

Aasta edeotsah sai ütõhkuuh paika pantus, õt Setomaa muusiumidõ süämeasi om olla' seto kultuuri vahendaja ja hoitja, õt mi anna edesi traditsiooni õigõhe erinevidõh ajastudõh, kotussih ja läbielämisih.

Soo suvi tõigi' meele johusõ olla' umakultuuri vahetaltaja ja näütõsiga'. Üts teemapäiv oll ütõhkuuh Eesti Luudusõ Fondiga', mi kõrraldi niitõispäävä. Tõõnõ suur tegeminõ oll latsilõ mõtõld mängupäiv, huvtav päiv oll muidogi kitsõpäiv. Edesi lätõsimi ka' iloõdagidõ kõrralda misõga', õt külälisõ saasi' kullõlda' ja tiidä' inäbä midägi' seto laulust.

Sai' valmis näütõse „Latsõ igä Setomaa“ Verska talumuusiumih ja „Saatse koolipingih“ Saatse muusiumi morol. Saatseh om sõira ja mõtsandusõ teemal välläpanõk. Obinitsa muusiumih võit kaia'

vahtsõ näütõst, koh om kiräh seto naase elo saand tagasi.

Sool aastagal kõrraldõdi muusiumidõh tšuuat üle 40 ütõse ja teemapäävä. Suurõlt jaolt olli' nuu' muusiumi tüütõidõ kõrraldõt. Tull ka' ette, õt tõõsõ pei' muusiumikeskkunda sobiligus uma ütõse jaos. Mitmõ ütõse' omma' joudnu' ka' keväjä vallalõ tett juugendstiilih Nikolai Reegi suvõhäärberihe. Klubi Eesti Karavan 23. kokkotulõk oll Verska talumuusiumi ja Seto tsäimaja man.

Muusiumitegevõse' omma' mitmõkülgõse' ja mul om kõõ hüü miil ütõh haarta' praktikantõ vai vabatahtlikkõ, õt nä saasi' tiidä' muusiumi huvitavõst telgitagõtsist. Näütõses sool suvõl oll mi man kol' praktikanti, kats Seto tsäimajah ja ütõ mi Verska talumuusiumi kogodõh. Kõik praktikandi' sai' hõste kõrda ja ma olõ kindla, õt nä lätsi' tagasi kuuli suurõba ja rikkaba kogõmusõpagasiga'.

Ku Seto tsäimaja praktikantõ tegemisõ olli' päämätõselt külälisiga' tegeleinõ, sis Krabbi Miina Räpinä Aianduskooli tekstiilikäsitõ eialalt kai kõgõ inäbä muusiumi kogodõvaldkunda. Miinat juhend Setomaa muusiumidõ päävarahoitja Kunsti Tiiu. Tiiu tutvust näpõtõhuvilõsõ Setomaa muusiumidõ kogõsist, MUISI ja varapidaja õgapäävõtõid.

Ku praktika oll läbi, sis Miina oll arvamusõl, õt praktikant muusiumih taso-oi pelädä, ja kirjeld umma praktikakogõmust järgmätõselt:

„Päämätõs tüü-ülesandõs oll muusiumilõ annõtõ tekstiiliasju (linigu', padakoti', saina-vaiba' jne) pailajupikõisi umb-

lõminõ. Paila pääle kirotdõs muusiumi tunnus, nummõr jms, mia om vaia aša arvõlõvõtõmisõ jaos muusiumi kogõh. Tuu või paistuda' ikäv tüü, a tuu tegemisõ aigu saat lähõbält kaia' asju materjali ja kuvvamuudu nä omma' tett. Om suur imeh, õt inemisõ' omma' täambätõse pääväs pia saanditagõtsit tekstiile hõste alalõ hoitnu'.

Umaette kogõmus oll asju täpne kirjeldäminõ muusiumidõ veebivärehtih MUIS. Tuu jaos piat tundma tekstiilnäpõtõ tüühnikit, a kindlahe ka' piirkunna kultuuri, kombit ja ello. Tegeligult olõ-õi muusiumih õnnõ väigavannu asju, sääll om ka' vannuh tehnikidõh tett vahtsõ loomingut ja eiski' Setomaaga' kõüdet ettevõtõto tootõnõtõit.“

Muusiumi direktorina ma näe, õt praktikandi' ja noorõ, kiä' tahtva' mi man erinevni kogõmuisi saia', nä rikastasõ ka' mi äripäivä. Suurõ hüämeelega' ooda ka' järgmätõselt aastagal inemisi, kinkõl om huvi Setomaa muusiumidõh praktikant, uurimustõid vai niisamata huuaotõid klienditeenidõuseh tetä'.

Uma mõttit taha lõpõta' ütõ külälisõ sissekirotõsõga': *Kultuuripauk – aitumma vastavõtõmisõ iist!* Ku mi jää Suurõ Paugu metafooriga' inemisilõ miilde ja nä läävä' ar' tenotundõga', sis ma arva, õt mi olõ õigõl tiil. Siikhõtsõl tahagi' tetä' suurõ kumarusõ uma kolleegele ja kuuhtõupartneridõlõ, selle õt teno teele om kodonulga kultuur hõitõ, elõh, kavvõndõhõhelisev, emotsioonõ pakva ja miildejääv.

Üts päiv kavvõndõstopmist Verska-Otepää liinil

LINNUSÕ MARI

Om maikuu kolmas näätõl. Nii ku õks, mu hummok nakas pääle kell 6.30 juuskmisõ ja joogaga'. Välläh paistus päiv, tsirgu' laulva' ja vahtra' häitsese' – om väiga' illos. Peräst võrksat herätõst süüminõ ja koolipäiv või pääle naada'.

Hirnuullus nakas: jälki' olõ-õi internetti, levi olõ-õi. Soo muidogi' olõ-õi määnegi' uudis, siih Velnä küläh om säänestmuudu sagõhõhe. Midä tetä'? Võta raamad ja naka lugõma, midä koolh om vaia lukõ'. Kunagi' õks tulõ tuu internet tagasi ka'. Hüä, õt ütõki' oppaja nõvva-ai ülesandit kellä päält.

Joud kätte trenniaig. Röiva' säläh, tossu' jalah, olõ valms vällä minemä, a nakas vihma sadama. Kõrraga' hämmest saia' olõ-õi hüä. A olõ-õi hätä, õgas sis ma suhkrist olõ-õi. Trenni aol ma trehvä-ai kedägi' ja vällahõlõmisõ kõgõ parebal aol nakas rüssä tulõma.

Kotõhopmisõ hüä puul om tuu, õt sis saat eis' hindäle süvvä' tetä'. A elektrit olõ-õi. Huvtav: puuladva' nii ku noolõ' püstü, olõ-õi tuulõpoigagi', a elektrit kaonu'. Vanõbidõlt saa tiidä', õt elektrit arvõtminõ ollegi' plaanih. Võrguhooldus om firmalõ muidogi' plaaniperrä, a mullõ, kinkõl om vaia süvvä' ja koolitõõ' oppajalõ saata', tävveste võlss aig.

Mõntkõrd om elektrit kaominõ tävveste hüä. Ma ütõlesi, õt tege eiski' hüvvämiilt. Saat sisseharinust vällä ja tegeldä' asjuga', minkõ jaost olõ-õi elektrit vaia. Ögapäävaelõsõlt ka' juhtu-uitõ midägi': vett saat kaost ja süüki tiit puu- vai gaasipliidi pääl. Ku õdagusõõgi aost viil kündle' panda' palama, sis tulõ tunnõh, õt säänestmuudu võisiki' olla'. A praktikõsõlt mõtõldõh saa sääne idüll olla' õnnõ külmaakaaba sulamisõni'.

Nakas jäl' pääle opinõ. Bioloogia ja Opiq. Kas ma olõ ainumas, kiä tege ütõ tetõid kol' tunni? Kukki' ma olõ nelä-viie-

linõ abiturient, küüsü vanõbidõ käest api õga saa-ai õks kõrda. Aolugu om huvitav, selle õt 20. saandi juhtumisõ' kõnõlõsõ' pallõ inäbä ku kavvõlinõ muinasaig. Vaia noorõbat sõsarat avita', kinkõ oppaja' ülesandidõ andmisõga' ka' hoia-ai kokko.

Peräst viil kõrrast kaia' eKuuli. Eesti keele oppaja uut 600-sõnalist kiränditõust, mäntsit kodanikkõ Eestilõ oma vaia. Ma tiia-ai: mullõ om vaia elektrit, tšuuat kindlat internetti ja vaba aigu. Inspiraatsiooni lõvvä-ai ka' uudisist – sääll om õnnõ ütõ teema. Kiränd hummõnistõ tougat, sis võta pilli ja pia om kuulda': ma' viiolil ja sõsar akordionil. Ku hüä om kotoh oppi' ja ellä'!

Om aig ar' tett kodotõõ' virtuaalteid piteh oppajalõ saata'. Ku allalatomõsõga' või viil kõrda saia', sis oppaja rõõmustamisõs piat sagõhõhe majast 400 m kavvõbahe minemä, õt faili' üles laati' ja ar' saata'. Kindlahe tulõ hinnast kõrdapiteh rõivõhe panda', selle õt kunagi' või-i tiidä', ku kavva tuu protseduur aigu võtt. Nii mõnigi' küläneminõ murd tämbägi' pääd, kedä tuu Linnusõ-tütrik saati posti man uut: küläh tõisi nuuri olõ-õi.

Jäl' treeninguaig: jovvutrenn, peräst omma' jala' ku paku'.

Tii õdagusüüki, elektrit om tagasi. Ku hüä om võtta' sõõgikraam umast keldrist ja sahvrist. Tuu om hoops midägi' muud, midä pakk Otepää Coop vai Maxima vai kooli toitlustaja. Ja õga päiv 6 vai 46 km puuti mi sõida-as ka' inne koroonat.

Sis mi kuuh uma perrega' süü – jäl' ütõ väigokõnõ kasulik mõotaja ilmamaa hallõluu man. Ütski' oppa-sportlanõ olõ-õi aastakki nii hulga kõrdu uma perrega' kuuh õdagust sõõnu' ku no'.

Peräst väigokõnõ jalotus äkitselt sadanu' lumitsõh lõõnõhumõgu Eestih. Piiriala Vinnemaaga paistus kodoaknõst, tuuperäst saa-ai niisamata hulki', õnnõ uma maa pääl.

Palakõisi värmiilo

SARVÕ ÕIÕ

Illo om õgal puul mi ümbre, om vaia õnnõ nätä' ja ka' eis' mano tetä'. Ku kullõ, sis kuulõ helüillo, ku kaet, sis näet värmiillo. Ilo seeh eläminõ ommõgi' illos. Mõnt ilotegemist vaia mõntkõrral oppi'.

5. detsembril oll Obinitsa muusiumih katskitsist palakõisist ilo kokkosäädminõ. Makki' olli sääll kaemah, opmah ja pruummah, õt kuis saat katski lännü' piiglist vai kroosi pallõst vahtsõ ilo kokko säädä'. Oppajast oll Talinast kutsut Alevi Mariliis ja õdakutsõl aol korju paras naisi parkõnõ klaasipalõst ilo kokko säädä'. Mu hindä jaost oll ütõlt puult huvtav, õt ku om mitu kastitõit hukanuusi anomit ja vaõrokaetusõ pallu, õt

kuis ma taha nuid puttõ' ja näid kokko säädä', a peräkõrra lätõ väigagi' põnovast. Parrit palakõisi sortih ja kõrvõtsidõ säädeh naksi mõtlõmma langu pääle. Langu' ka' samani, õt hulga värmitõisõ keräkeisi ja sis naka värme perrä mõtlõmma, õt kuvvamuudu kõlbasi ja olõs mu' meele perrä ilõsap näid ritta säädä'.

A ilo om kõõ illos, õgal om ilo ummamuudu. Mu arvõtõh om õgal rahval kuvvagimuudu edesi ant värme kokkosäädmisõ ilo. Ku kaia' innitsidõ immi koet vüükeisi, sis ku olõ inäbä võid kaenu', sis uma' seto vüü' tunnõt värme perrä tõisi siäst kindlahe ar'. Seto rahval om uma värmiimiil.

Julakõ' mängi' värmeaga' samani, kuis tuud tegevä' latsõ'. Olgõ õkkamuudu ilõlõitsõ!

Latsõ moro pääl tallitamah.

Setomaa Muusiumidõ kogo pilt

Muusiumitarõh tsäpendedi lambit ja hobõsit

Soo aastagas om mi Verska Talumuusiumi talvõprogramm läbi saanu'. Meil küläh kaunu' latsiaia- ja koolilatsõ' sai' kuuh muusiumipernaisiga' ravt-

sõda' jänessit, kannu ja hobõsit. Kuuh uurti, ku hüä' hambidõ mõskja' omma' hobõsõ', kaeti suurõ naaruga' kitsõ-kõisi etendüst ja kullõldi hanõ-

kõisi koorih kaagatamist. Istuti ütõhkuuh hainu pääl ja kullõldi jutussit, proomti rammu ja paarõga' vett vitä'. Muusiumitarõh tsäpendedi lambit ja hobõsit,

ahoh küdseti karaskit. Karask ja kõik kamandamisõ' miildü' latsilõ ulliväiga'.

TEERVALDI JANIKA, muusiumioppaja

Hüväste 2020, las 2021 tulla!

Väiko tagasikaehus sirvih 2020. aastaga aolehti Setomaa

Jaanuar

- Viil sai talsipühhi pitä' Petsereh.
- Meremäe kooli koristuspääv preemiakontserdil Lõuna-Antsu talo tükkuah esini' Nublu, NOEP ja Kristel Aaslaid.
- Ilmu lainit löönü raamat „Pühäsenulgad“ Puustusmaa Tiia iistvõttol.

Veebruar

- Kinnitedi Setomaa valla sümboli: sõlõga vapp ja vüümustriga lipp.
- Eesti Vabariigi aastapääv puhul avaldimi Vokksepä Virve mälestüse kiudutamistö ja Hörna Aare iistvõttol kuulutõdi vällä Petserimaa Vabadussõa monumendi valmistamisõ lõpülöviimisõ korandus. Ka Setomaa leht tugõsi.
- 24. veebruaril kõrraldi' Obinitsa ja üldse Mokornulga inemisõ' paraadi lipuväläkul ja vastavõtu küläkeskõsõh. Paraadil marssõ iih ratsavägi ja näide perrä Mokornulga koori paabavägi seto lauluga.

Märts

- Hilana Taarka preemia saiva' Puustusmaa Tiia raamadu „Pühäsenulgad“ iist ja Kristel Laas ja Kristjan Priks „Kergotamisõ“ sääde iist.
- Leheh meenutas Jacobsoni Külli veebruari lõpüh toimunu seto käsitüüli oppõkäuki Stockholmi käsitüüladõ. Hiinlailõ kuuluvah hotellih ellil. Oeh!
- Veebruaril tull' avalda' perrähõigõ' Härmä külä targalõ tiidjale

mehele Haaviku Akslilõ. Jäi hulga viil küssimäldä.

Aprill

- „Maailm om pausilõ pant,“ üteli esä Viktor, kiä sai võimalusõ jutlus rassõl aol inemistöni viiä' lehe kaudu.
- Lehelugõja' saava' tutvus Laatsi Leivoga.
- Aoluulehe kirotaja Nassari Elvi valgustas meid päävähõhõdõ kirotusõga „Kuis vanast tövõdõ vasta api saadi.“
- Avaldami Seto jutuvõistlusõst osa võtnuidõ nime' ja nakami kõrrast 23 osavõtja lugusit leheh trükmä.

Mai

- Juripäivä ehk jookkapäivä tähistäs aoleht esä Andreasõ jutlusõ ja Kõivo Anne mälestüsiga juripääväst.
- Hõrna Aare sääd leheh tsihti Seto kongressis ja järgmädses 25, 50, 100 aastas.
- Verska mineraalviist nõna- ja kurguudsu Tsilk tuutminõ nakas pääle.
- Maikuu lõpüh selgusi' paremba' pitsimeistri' ja rõõm oll' kõik 19 tüüd ka leheh ar trükki'.

Juuni

- Lõppi toidusuvõniiri kooltuusi sari ja valmis sai kümmekeht vahtsõt söögijooipalla. Hõste läbi lei Sõrmusõ Pauli võiuullimull.
- Valmistatavat Vabadussõa monumendi valgustas Setomaa päält ja alt.
- Noorõ' kõnõlasõ' ummi kodotalodõ aoluust.

- Tserebi külä pereh Aare, Hele ja Nefretete veevä' kolmõkohalidsõ jalgrattaga Seto lipu ümber Eesti.
- Reegi maja tekki tassakõistõ ussõ' vallalõ.

Juuli

- „Las soo mälestussammas tulõtas meelet miilde vabadusõ ni esilõmõsõ kallist hinda,“ üteli ülembootska Järvelilli Rein umah kõnnõh samba avamisõl.
- Verska sai jalotamisõs rannapromenaadi ja sadama. Nüüd saava' laiva' sõita' nigu innisõl aol.
- Sisekaitseõakadeemia poltsei- ja piirivõkolledži lõpõt Obinitsa näio Lillmaa Hella. Tä and' juuli lehte ka intervjuu.

August

- Kostipäiv läts hõste kõrda!
- Kuningriigipäiv touku septembrih ja maapäivä Petsereh tähistimi aasat tagasi õlnu meenutava luuga Ojamsa Lea sulõst.
- Tuust, kuis maailmakuulus pildistaja Nelsoni Jimmy käve linnumassinaga NATO keelutsoonih setosit pildistamäh, kirot' ütõhhaardvalt Laaneotsa Annela.

Septembri

- XXVII Seto Kuningriigipäiv Kolosovah oll' töömeli valgõ päiv. Noorõ' muusigu', tandsja', sportlasõ' säräsõ'. Ka jutuvõistlusõ kirotaja' saiva' ülembootska käest auhinnaaramadu kätte suurõ päälava pääl. Käsitüü-

meistre kuningliku tiitli sai Linnusõ Marje, ülembootskas jätt Peko ja rahvas Järvelilli Reinu edesi.

- Trad. Attack! sai välisministeriumi kultuuripremia ja seto juuriga muusiku' esitli' kuningriigih Leima Matisõ vahtsõt muusikaloomingut.
- Septembri lõpp tõi leina – tull' hüväste jättä' ütõ kultuurielo iistvidäjä, volikogo liikmõ ja muusiga-inemisõ Kooseri Viivikaga. Olgu' muld Miikse kalmuaiah tälle kerge!

Oktoobri

- Seto kultuuri nätal sai peetüs.
- Seto Küüki nakas juhtma Kauri Ulla.
- Valgu Meel sooviv aoleheartiklih pidodõl ja tegemisi man inämbä hindä kõrval ütõh hoita' latsi, õt nä maast madalast laulu ja tandsu ni tõiõga harinõsi'.
- Merca ilosa numbriga 55. sünnipääv puhul avaldimi timä jutusõ maailmalõpust ja kõrvarõngist.
- Seto kongressi ettekandõ' nuuri teemal, mille peivä' Tarrosõ Triinu-Liis ja Grünbergi Maria, näivä' trükivalgust.

Novembri

- Tähtsündmus oll' Seto Instituudi 10. sünnipääv puhul peet konverents uma mõttõtalgo ja pidoõdaguga.
- Ilmu kavvaodõt Paul Haavaoksa luulõvalimik „Palumad ja rannahäled“, mingõ panni' kokko Hoidmetsa Ilme ja Reimanni Nele.
- Kala Ingridil õnnahtu viirusligu vastatulo kiustõ õks ar' kõrraldada' ka mardilaat, söökõrd oll' seto kaup Saku suurhalli asõmõl hoopis Verska muu-

seumi karakopli. A oll' müüjit, kaup, ostjit, ilotajit ni kõik läts kõrda!

Detsembri

- Mardi' ja katre' tõi' maski meile tagasi ja elo tüküs jalki maskiballis tagasi.
- Vabarna Anne preemia' saava' soo aasta Leima Aarne ja Rahasepä Maria. Avvu näile nii näide perre ku mi kõigi puult!
- Esä Jevgeni 90 tulõ tähistä' nii, õt õnnitlusõ' tulõ anda' lehe kaudu ja õnn saata' tsirkõga Petsere poolõ pääle.

Aolehetoimõtajana tennä ja soovi häid pühhi kõigilõ kuuhtüupartneridõlõ, trükikualõ Printall, Omnivalõ ja otsõpostitajilõ. Aiõumma, Sarapuu Indrek ja Setomaa vallavalitsus, Setomaa Liit, Seto Instituut, Setomaa Kultuuriprogramm. Olgõ' terve', mi tubli' toimõtaja' Palmi Silvi ja Sarvõ Oio ni külendäjä Lööperi Priit. Aiõumma õkka numbrih kirotõt aoluujuttõ iist, Nassari Elvi! Kitä ja looda, õt õks tulõvaasta ka meelet kirotat, Tormi Piret, Luigasõ Inara, Leima Aarne, Kala Ingrid, Grünbergi Maria, Tarrosõ Triinu-Liis, ni sa' ka, Hörna Aare!

Tulõ vaiksõlt pitä' eesti pühi', aastavaldus ja talsipühi'. Poodihkäumisõ asõmõl tulõ kinki' umma käsitüüd vai elu joosul kogõõnõt – tervõlikumb õga soodusta' plastmassi manotuutmist. Tsukru asõmõl mesi ja viina asõmõl vesi tuu tervüst. Hüä om, ku hõste tandsit, paremb om, ku paigah püsüt – parhilla' om nii. Kaemi, kuis edesi.

KAUKSI ÜLLE

Setokõisi uma jumalamiis Petsereh

TORMI PIRET

Nii kavvõndahe ku ma mälehtä ummi käükõ Petsere-tagodsõlõ Setomaalõ, om tähtsä kotussõ pääl kõõ õlnu kerkõh käuminõ. Päämädselt Petsereh, koh setokõisi kerkõh oll' üts preestre, kiä kõnõl' säänest eesti-seto segäkiilt. Aastakkõ ildappa saie tiidä, õt tima om esä Jevgeni, Varvara kerko preestre, kinkä kotus setokõisi eloh om õlnu asõndamalda.

Aastagil 1955–1975 oll' esä Jevgeni preestrest Saalesõ kerkõh ja 1975. aastagast pääle Petsere Varvara kerkõh.

Mu mälestüs' esä Jevgenist omma' 1970. aastakidõ töösõst jaost. Ku mi vanimäga Petserehe kerkohe lätsi, siss oll' kõõ vaia varra minnä'. Õt saasi karonõkõisi nime' kirja ja kündlekõsõ pühäse iih palama panda' ja kündlit viil matussõ pääle minehkist ütõh ka haarda'. Olo-õs no latõsõl tuust teenüstüst väega, a laulu' ja kõõ inäp preestre eisherälinõ helü omma' nuu', mia' mitmidõ aastagakümmidõ iist miilde saie' raot.

Ku pallõdõl kerkõpühhil ollõ nännü esä Jevgenit Varvara kerkõh, mõista-ai parhilla' joht inäp kokko lukõ'. Säänest lähõkõbat kokkoputmist olõ-õs, selle õt mu vanimä oll' tasanõ

naane, kiä tükü-üs preestrega kõnõlama, ja mu esäl oll' inäbä askõldamist miihiga kerko ussõ iih ku preestrega kerkõh.

Esä Jevgenilõ miildüs õks kõnõlda', ku pallõ setokõisi tä om matnu, ku pallõ laulatanu, ku pallõ ristnõ. Soo om õlnu timä elotüü tähtsä jagõ.

Mu edimäne lähõkõp kõüdüüs esä Jevgeniga oll' 1984. aastagal, ku kullakallis vanimäkõnõ sai timä puult Varvara kerkõst jumalasõnaga ar' saadõt ja Petsere maamulda pant.

Ummist kõüdüüst kõnõldõh om suur rõõm, õt esä Jevgeni om tennü minno ristämäst ja mu ülä ristest aastagal 1991. Säändse' asä' läävä' sügävähe süämehe ja jäävä' taha' kogo elost.

Uma hüä ristitütrekõnõ sai esä Jevgeni puult ka ar' laulatõt. Ja huulmalda tuust, õt saaja' oll' ja noorõ' eis' eläse' Eesti poolõl pääl ja õt Varvara kerkohe laulatusõlõ sõidust oll' vaia 2008. aastaga Vinne viisa võtta', kisi' nuurpaari süäme' õks esä Jevgeni mano Petsere Varvara kerkohe.

Edesi halgahtas miilde maapäiv aastagal 2016. Pääle pikkä teenüstüst Varvara kerkõh ja ristikäuki ümber maastõra oll' 86-aastagadsõl esä Jevgenil viländ joudu, õt uma massinaga Radajilõ sõita' ja tah kirmaskil kuu seto rahvaga

praasnigut pitä' – püüne pääl kõnõlda', aokiränigõ küüsimüisilõ vastussit anda', seto inemiisiga jutata'. „Määndst küläst sugulasõ' oll'?“ küüsse tä õks, ku tull' jutust, kinkäga om Varvara kerkõh trehvänü. Ja paistus uskmalda, a esä Jevgeni üteli kõõ inemiisi ja külli tiidvät.

2017. aastak. Setomaa ülembootskana oll' trehvamiisi esä Jevgeniga vaest kõõ inäbä. Petsere liina pääväl augustikuuh oll' pidosõõgi aol õnnõ istu' õkva esä Jevgeni kurakael ja kullõlda' jumalamehe kõnõlamist timäle umadsõh eesti-seto segäkeeleh. Jovva-as ar' imestä' timä rõõmolist miilt ja nalalist olõhkit – jutt juusk vahetpidämälä ja naarda' sai kõik aig.

Aastaga lõpüh oll' hüä miil kävvü' kostmah õkva timä Petsere kotoh. Ussõ pääl tull' vasta kodotsih rõvih teedakõnõ, kinkä man olõ-õs ütõtegi märõgõ, õt mi olõ joudnu preestre poolõ. Seendst tarrõ minneh olõ-õs inäp määnestki mõtlõmist – õgal puul oll' pühäse', risti', kündle' ja lilli'. Tuusama käugi aol oll' mul rõõm anda' esä Jevgenilõ Setomaa XIV ülembootska säitsmes tenometal kõõ soo iist, midä tä seto rahva jaost om tennü. Uhkit ja tähtsõt avumärke om täl elo joosul korjunu õgasagamadisi ja näid sai nätä' ja kuulda', kost ja kunas nuu' saadu omma'.

2018. aastaga trehvsi jaka-pääväl ja maapääväl. Ja sis puhtil – Petsere maastõra arhimandriit Tihhoni arsaatmisõl.

2019. aastaga essipäävõ konverendsilõ Talinahe oll' pääesinejäst kutst esä Jevgeni. Mul oll' ulliuhkõ tunnõh, ku mu käest küüsti, kas olõsi võimalik, õt esä Jevgeni eläsi üü vai kats mu kotoh. No säänest pakmist saa-ai kuigi vasta võtõmalda jättä'! Kahõst jäi esä Jevgenil Talinahe tulõmalda, selle õt tervüs nõud säändseh iah umma. Nii käändügi asi tõiõsildõ – pallõldi, õt ma kõnõlõsi avasõnavõtõ esäkõsõ pant päälkiräga „Minkperäst ineminõ jäi jumala avvust ilma?“ Mul oll' väega avvulinõ tunnõh kõnõlda' säändse elävä ikooni nigu esä Jevgeni asõmõl. Muidõgi teema vaeldi ar' – jumalajutu' jäti õks jumalamehele kõnõlda'.

2020. aastagal, esä Jevgeni juubeliaastagal, tull' tõiõtsagadõsõ' ao'. Kuri tõiõ lupa-ai kokko saia'. Pallõ olõsi tahtnu juubilari käest küüssü' ja juubelijutu sisse panda'. Saa-ai. A vaest ommõgi soodmuudu parõp – hädä no naist ütõskist kibõnaist säändse pikä ja ilosa elo man. Ütõstas määndse' omma' ao' – tervüs Sul tulku' ja rõõmo õks olku'! Pallõ aastit, avvulinõ esä Jevgeni, setokõisi jumalamiis Petsereh!

Sootska ütõh esä Jevgeni ja esä Viktoriga Petsereh.

Tormi Pireti kogo pilt

Viro tsassonakotus ja kivirist

Viro ja Palandõ küla tsasson, mia oll Meremäest umbõs kilomeetri Obinitsa poolõ, oll paasapävä tsasson. Kaemalda' toolõ, õt nõukogodõ aigu pühhi pidäminõ tsassonidõ man oll keelet ja papp inäp tulõ-õs tsassona mano, oll kotus vanõbidõ jaos innidselt tähtsä: no' kaudi siih umaette.

VALGU HEIKI

Tarto Ülikool, arheoloog

Ku tsassonat inäp hoiõta-as kõrrah, nakas tä aigupiteh lagonõmma. Ka' pühäse', mia' tsassonah olli', kattõ' vai lagosi'. Katus sattõ sisse 1990. aastidõ edeotsah suurõ lumõga': remondimiis, kiä' pand vahtsõ rassõ eterniidikatusõ, oll läbi saagnu' puu', mia' katust toedi'. Laonu hoonõh korstõdi 2000. aastaga keväjä ar'. Sis jäi' tsassonast alalõ õnnõ mädänenü' alomatsõ' palgi' ja suur kivirist. Tuu oll vahesaina takah ja tull vällä sis, ku hoonõh lagosi. Eesti Rahvaluulõ Arhiivih tuust ristist üttegi' jutust olõ-õi.

Välläkaibmisõ Viro risti man.

Valgu Heiki kogo pilt

Vana' kirä' risti pääl

Viro kivirist om üts Setomaa Eesti osa kõgõ suurõbit: maast om liki 1,3 meetrit ja jalg lätt viil pikält maa sisse. Rist, mia om umbõs 30 sentimeetri paks, om tett keskaol. Kaemisõ perrä võimi arvada', õt tä om inäp ku 400, a vöi olla' ka' 600 aastakka vana.

Säntsit riste, minkõ laba' läävä' üleväst puult laebast, tei' vanaoaltsõ' Irboska meistri'. Vinne tähti, mia' omma' kivi sisse raot, om mõni viil alalõ. Sääl om olnu' kiri ИСЪ ХСЪ, ЦРЬ СЛ – lühendest sõnnost Исус Христос, Царь Славы – „Jeesus Krõstos, Kuulsusõ valtsõja“ ja sõna НИКА, mia tähendäs Krõstosõ võitu surma üle. Sood mõtõt laulõtas ka' kerkoh: „Kristus on surnuist üles tõusnud, surmaga surma maha tallanud!“ Sõna' omma'

Pilt ristist inne välläkaibmisõ.

Valgu Heiki kogo pilt

üles kiroto' lühkolt, õnnõ paari tähega'.

Tähti pääl om kõvõridõ otsõga' joonõ', mia' näütäse' lühkot üleskirotamist. Kiräkele' üldäs säntsidiõ märke kot-

talõ „ligatuurimärgid“. Parebahe om nätä' kivi raot Kogata risti, mia sais kääpä pääl.

Välläkaibmisõ' risti man

Setomaa kultuuriprogramm oll Tarto Ülikooli arheoloogilõ andnu' rahha välläkaibmisõ jaost Irboska muinasao kääpõl. Nuu' tüü' olli' plaanid tetä' üteh Pihkva ja Moskva arheoloogõga'. A kaibmisõ' Irboskah jäi' ar', selle õt Vinne kolleegi' saa-as projektilõ rahha ja pääleegi' pand koroonõ piiri kinni. No' otsustõdi kaibmisõ' tetä' Setomaa Eesti poolõ pääl Viro tsassona kotusõh ja kultuuriprogramm lubasi tuud ka' tetä'.

Viro tsassona kotus valiti kaibmisõ jaos tuuperäst, õt säält loodõti saia' vahtsõtiidmist Setomaa tsassonidõ vanõba aoluu kotalõ. Väiko'

välläkaibmisõ', mäntse' tetti Härmä külah 2012. aastagal inne vahtsõ tsassona ehtämist, näütsi', õt küla vana tsasson oll ehtet innemustidsõhe kalmõkotusõhe. Tuust anni' märko palotõd luie ja savianomidõ pala'.

2020. aastaga suvõl tekk Tarto Ülikool Viro tsassonakotusõh arheoloogilidsõ välläkaibmisõ'. Läbi kaeti tsassona alos (3,4 x 3,6 m) ja lähõp kotus. Üliopilaisiga' kuuh tei' sääl tüüd ka' mõnõ' Setomaa aoluu kohaligu' huvilidsõ'.

Midä löüti?

Ku maa läbi sõgla sõgluti, sis löüti savipatu palla, vanaaignõ õigõusu kaalarist ja 30 rahha, päämätselt vasõst. Kõgõ vanõp näist om pala Rootsi killingist, mia om lüüd Riiah 1660 aastagil. Järgmätsõ' omma'

kol' väigõkõist „lipnat“ – Peeter I hõpõkõpkat (1696–1718). Nuu' raha' lubahasõ' arvada', õt Viro tsasson tetti päälõ Põhäsõta – Rootsi killingidõga' sai massa' ka' viil Vinne ao edeotsah. Päälõ tuud suurt sõta om ehitet mitu Setomaa tsassonat: Säpinä (1710), Võõpso (1710) ja Rokina (1711) külah.

Löüti ka' ratsamehe, Pühä Jüri pildiga' 18. saandi dengasit ja Vinne tsaarõ vaskkopkit. Nuil om üte poolõ pääl katõ pääga' kull.

Vahtsõmbidõst rahhust tull vällä vana Eesti ao marku ja sente, viimätsõ sõa aolinõ Säksa kulliga' penn ja hulga Nõukogodõ kopkit. Raha' näütäse', õt tsassonah om kaut läbi aigu Põhäsõast kooni' viimätsõ Vinne ao peräotsani: 1960. aastagidõ edeotsa kopkidõ iist sai poodist osta' kooni' krooni tulõkini'.

Mitusata savipatu palla, mäntse' kaibmisõ löüti, om päämätselt 16.–17. saandist. Nuu' võiva' olla' olnu' tuuaoltsõ' küläkotusõ uma', mia om töõsõl puul suurtiid uja veereh. A tsuuda om tuu, õt palanu' kivve, mäntse' annasi' märko elomaiust tsassonakotusõ man, vällä tulõ-õs.

Mille tuu rist sääl om?

Olõ-õi tiidä', kas rist oll küla man jo inne, ku tsasson tetti, vai tuudi tsassona tegemisõ aol. A rist om jo inne tsassonahe tuumist kavva aigu saisnu' lakõ taiva all.

Vannu pilte päält om nätä', õt jo sis, ku tsasson viil terveh oll, olli' kirä' vällä murõnõnu' ja risti ülemäne laba oll vallaõ murõnu'. Ku rist oll sama kotusõ pääl varahappa, sis vöit ümbretsõõri löüt paapallu seletä' säänestmuudu, õt inne Põhäsõta oll rist nii ku tsassona iist: rahvas käve sinnä' pühhi aol kokko ja sis sääl ka' süüdi.

A mille rist küla mano panti? Või olla', õt kinkõgi' hinge mälestuses vai mõnõ õnnõtusõ vai nälä vai suurõ tövõ peräst. A vaest vöi olla' ka' töõtusõ päälõ vai unõh näidät juhatusõ päälõ. Või olla', õt rist tuudi Meremäe lähõkohe Liivi sõa aol (1558–1582). Tuul aol kõrrald Petsere mastõra ülep Kornelius (Karniila) Setomaa suurt misjonitüüd, õt seto' saasi' õigõusulisõs ristirahvas.

Tuud, õt Viro küla maal suurtiid veereh om suur kivirist, tiia-äi kuigi' pallõ rahvast. No' võtt Setomaa vald Viro suurõ risti uma hoolõ ala, pand tä valla hoolõhpidämise objekte nimekirja. Risti päälõ tetäs katus ja üle kraavõ ehitedäs purdõ, õt inemise' vanaoalist risti parebahe kaema pääsesi'. Tii pääl om jo iih kogoni' kats kraavi – parhilatsõ ja innidse suurtiid uma.

Ar' märgitäs ka' innidse tsassona sainu kotusõ'.

Tsassona alos ja kivirist jäävä' Viro bussipiatusõst umbõs 100 meetrit lõunõ poolõ ja Obinitsa–Meremäe tiist umbõs 30 meetrit lääne poolõ, lepävõsa Meremäe poolsõhe viirde.

Krõstotaja' üüse Setomaal

LÕHMUSÕ VIKTOR

Ümbreakaudsõtõh küllih oll kommõh, õt jouluüüse käve' latsõ' perrit piteh ja loi' kõva helüga' ette Krõstosõ sündümisõ luku, midä tuuaigu kutsti krõstotamistõs. Kõik käve' vana kalendri perrä, jaanuari edeotsah. Koolivaihoaga löüdü prii olõmist sõnno päähä oppi'.

Õga mi tuuperäst uskligu' olõ-õs, a mõtõh sais tuuh, õt tiini' mõnõ' läükvä' kopka', mäntse' olli' 1961. aastaka raharehvõmiga' vällä last. Huvi midägi' tiini' oll väiga' korgõ. Vanõmba' olõ-õs vasta, õt mi vele Mihkliga' asa läbi tiissi.

Mõnõ' krõstotaja' käve' täüspuhut tsiakussõrmiga', koh valgus seeh, ja nä püüdsõ' ka' viisi

üles nõsta', mi katõkeiste lepe ilolugõmisõga'. Mitu päivä käve suur hafotaminõ: imä ütõl piiblituu sõnno iist ja mi kõrdasi perrä, kõrval lavva pääl sais kumpvekkidõga' ilostõt jouluuus. Imä võtsõ asja töõmõli rangõlt, inne saa-as latsõ' hüäskitmist, ku lugu kõrdapiteh päähä opit.

Õt läbi kavvu' säidse küllä: Helbi, Triginä, Veretinä, Seretsüvä, Polovina, Ermakova ja Tessova, tull alosta' hummogu kell nelli. Nuu' küla' omma' tsõõrrijuunt piteh ja töõntõõsõst olõ-õs liisnalt kavvõh. Alostus sai tett umah külah, sis pannimi padavai lõunõhe – Triginä päälõ. Koh latsi oodõti, tuuh taloh tuli palli. Õga kõrd saimi etteastmisõ iist 20 kopkat, mõntkõrd tsuut vähämp.

Edesi tii hargnõsi müüüdä saanitüid vai õkva üle põllu. Lumõkoorik oll kimmäs ja olõ-õs pelädä' sissevaomist. Pelksimi tuisku ja külmä idatuult, a ilma taat oll mi puult ja mi sai ladnalt edesi liikü'. Tii pääl tohi-is pallõ kõnõlda', oll vaia hoita' hellü kõrrah.

Seretüsivä küla edimätsi maio man tull saisma jäiä' ja laskõ' süämeliükel maaha rahunõda', selle õt mi olli üle kolmõ versta jo maaha trampnu' ja joudnu' umbõs poolõ päälõ. A taloh pühäsenulgaht tull Mihklil lõpulausõ asõmõl suust õnnõ hätine kõrrin.

Jumala abiga' sai timä uma helü pia kõrda ja tujo nakas nõsõma, a töõsõvõrra killõmbalt kostõ pinne haukminõ Polovina külah. Pinikutsiga'

olli' meid hirttanu' kõikaiga ja midägi' oll vaia tetä'. Mi löüdsõ ütidselt, õt hangimi kõrraliku' nuia', õt hinnäst kaitsa'. Kats paalkat saimi kaksada' noorõ uibo külest, minkaga' mi olli tennü' suurõ via.

Edesi läts mi iistvõtminõ jo idakaarõh helendüvä taiva paistõl. Eläjätaltusõ aos tull krõstotaminõ ar' lõpõta'.

Ku mi olli sängü saanu' ja paar tunni maada', vidäsiimi kundi' sängüst vällä ja kiirosti kõrraga' rahha lugõma – mi sai kokko kol' ruublit, mia moodust katõ Hiina taškolambi massumusõ. Tulõnäütämise riista puust ollimigi' mõtõlnu' kavva aigu ja nännü' lampõ õnhõki'.

A sis sattõ meele kaala mõro muting. Imä tull ütõl pääväl poodi mant ja oll sääl kokko

saanu' Polovina Veeraga', kiä pand joro minemä, õt sino puja' olli' lahknü' timä noorõ uibo. Veera oll hummogu tarõussõ takast löüdnü' kimmä tõendusõ – uibost murrat kats jämmet ossa.

Soo oll no' kül' Jumala hindä kättetasominõ, õt mi naksi krapsti rahha tiinmä Jumala hindä päälõ suurõmbalt mõtlõmalda'. Kuis mi' ullpää' nõhti puutoki' sinnä' maaha ja jäimi nii prostat muudu süüdü. Pääst juusk läbi mõttõsärähtüs, minkperäst sis mi kaala hüpati: kas inäp rohkõmpa kostjõt päälõ meid olõki-is!

Jo sis tõisi kauki-is Veera puul. Perämäne arvusaaminõ velega' kuuh oll tuu, õt säält olõs võinu' löüdü' tõisi kaujido kõrral viil puussõ inäpki', tuu-

peräst õt sääl juusksõ ringi ullilt pallõ vihatsit krantsõ.

Imä oll õks näost veiga' ar' sadanu' sood tiidmist tuvõh ja kand poiskõisilõ ette, õt küla-naasele piat kaõ hüäs tegemä imä kätte. Hiina taškolampõ tull viil kats aastakka uuta'.

Loll saa kerkoh ka' pessä. Mi sai pessä' krõstotamistõ iist. Sääne om elo!

Viktor Lõhmus om sündünü'

Helbi külah 1951.

Elokotus om Põlvah.

Tuu johtuminõ oll kohki' 1962.

aastaga ümber, vahtsõnõ raha

oll õnnõ ildaiguga tulnu'.

Tä oll sis 11 aastakka vana.

Verska koolilatsi konkurss-laadol tunnustatud žürii parembast Setomaa firmast Verska kooli MF Ehe Tervis.
Virro Kersti pilt

Täambätse' noorõ' omma' vällämärkjä' ja ettevõtligu'

28. novembril kogosi' kokko noorõ' ettevõtja' Verskahe säitsmendät kõrda opilasfirmadõ konkursslaadolõ.

KALA INGRIT

Setomaa Liidu projektijuht, laado pääkörraldaja

Eriolokorra pärast mi sai saali täitü' õnnõ poolõni' ja kõik olli' maskõga'. Aol, ku pia kõik sündmuse' jäävä' ar', oll nuuri jaos tähtsä saia' uma pikält märgit, läbiproovimist ja tett kraamiga' vällä tulla'. Konkurs-laado kõrraldaminõ oll Setomaa arenguprogrammi abiga' ja uma panusõ and Setomaa vallavaltsus.

Ku innebidi om laat Verskah ollu' rahvusvahelinõ, sis šool kõrral vällästuult Eestit kedägi' olõ-õs. Kokko oll tulnu' 20 firmat, näist Setomaalt oll 6 minifirmat ja 1 opilasfirma. Käho, õt viimätsel mintal tull Meremäe nooril kõrvalõ jäiä'. Körraldajana ma olõ kõõ imehtelnü', õt mäntsido vahtsidõ, praktilisi ja huvitavido asjuga' noorõ' kauplõma tulõva'. Laadol sai löüdä' kaupa, midä poodist saa-ai: luoduslikkõ kreeme, huulõpalsamit, majapidamisõh vaia minevit asju: lõhnakotikõisi, vaharõivast, anomidõmõsu-kraamõ, mesilõsvahast kündlit ja viil tõisigi' huvtavvi asju. Nooril olli' selges opit müüginipi' ja asju valmistamisõs oll tett uuring kuuhtüüh tiidlõisi ja spetsialistega'.

Laadol ollu' hindajil oll uma-jago tegemist, õt vällä sorti' kõgõ pareba'. Hindaja' olli' šool aastagal Setomaa Liidu juhatusõ esimisi Timmo Margus,

Setomaa ettevõtlusnõvoandja Leima Aarne, Junior Achievement Eesti tegevjuht Looi Kersti, Võro maakunna turismikoordinaator Moppeli Kadri ja Meremäe nuurikeskuso juht Kahuski Päivi.

Kõgõ parebas opilasfirmas sorditi ÕF Helgits Põlvast. Näide toodõ oll helgätspross Hingelind. Lõbimõtõld asi, ilõsahe vällä pant, tervik hingele ja tervüsele.

Laado kõgõ parebas minifirmas kuulõdõ MF Ehe Tervis Verska Gümnaasiumist. Näil olli' joogipulbri', mia' pakit säänestmuudu, õt pärast saat tuud pakki panda' kuusõ külge ilõstusõst. Hindaja' kitit', õt kõik vällämärkjä' olli' ka' eis' müüjä', pakja' ja asä' olli' hõste läbi mõtõld. MF Ehe Tervis sai viil Setomaa kõgõ pareba firma

tunnustusõ. Tuudi vällä, õt ilõsa' rõiva', seto värmi' ja viimädepääl vällämärjit välläpanõk. Kudre Helena juhendõ minifirma latsõ' olli' Raudoja Miina, Kudre Käti ja Samueli Loore-Liisa.

Kõgõ pareba vällämärjit asä preemia sai ÕF AKVAM Põlva Gümnaasiumist. Näide toodõ om magneesiumõli, mia om praktilisõ väärtusega' ja vajalik. Kõrvusi pandõh tõisi turul paktavidõga om šool asäl ka' lisaväärtüs, õt sääil seeh om pörknaõli. Laadolisõl miildü kõgõ inäbä MF Ilukast Verska Gümnaasiumist, näide kaubas olli' näpotõükarbi'. Helüandmiskasti panti 81 sedelit, 23% toedi' MF-d Ilukast.

Ku Põlva Gümnaasiumi opilasõ' võti' laadolt päämatse' preemia', sis hüä oll nätä' ka'

Setomaa firmadõ arõngut. Miktämäe opilasõ' olli' tennü' villavatist vigurit ja puidust asju. Verska Gümnaasiumi minifirma' pakit' mesilõsvahast kündlit ja miiga' hamsahuisi ja miikarva ehtit. Verska Gümnaasiumi opilasfirmat Seto Hõng deodorandi' ostõti laadol vaest kõik ar'.

Parhilla' olõ-õi viil tiidä', koh ja kunas järgmäne kõrd saava' opilasõ' umma kraami pakku', a kindlahe mi looda, õt elo lät jäl' vallalitsõbast ja noorõ' saava' ummi vällämärjit asju tutvusta' ja müvvä'.

Pääkörraldajana tennä nii sõõgipakmisõ man ku laado läbiviimisõl abih olnu' inemisi. Suur-suur teno! Aifumma kõigilõ nuilõ, kiä' tullit' ostma ja kaema. Noorõ' omma' targa' vällämärkjä' ja ettevõtligu'.

Tsillõvirmah Ehe Tervis tegutsõsõ' targa' ja ilõsa' äripreili'

KUDRE HELENA

tsillõvirma Ehe Tervis nõvoandja

Majandusõppus ja tsillõ- ja opilasvirma' omma' Verska Gümnaasiumih tegutsõnu' jo aastagast 1993. Viimätsil aastagil projekt 'Majandusõppus Setomaa koolõh' abiga'. 2020. aastagal tunnustõdi Verska Gümnaasiumi Öuruupa Ettevõtligu kooli avvunimega'.

Šool aastagal olli' kooli kõgõ noorõba' tegijä' äripreili' 4. ja 5. klassist: Samueli Loore Liisa, Kudre Käti ja Raudoja

Miina.

Käti ja Miina omma' kostipäivil pidänü' vahvlõkohvut ja näil oll tiidmisi ja tahtminõ tetä' ka' koolih virma. Nii saigi' tettüs vürtsega' tsäi-, kakao- ja kohvipulbri', mia' panti ehtis ilõstõt katsõklaasõ sisse. Pääle nuidõ viil uhkõ' klaaskaramel-kidõaknidõga' ja vatukaramel-kidõkõrvuga' pipõrkoogi'! Joogipulbri' omma' tuuperäst eis-sagamatsõ', õt sinnä' sisse om pant pipõrkoogimaiguanit.

Ku ma uurõ, õt midä nä omma' sisse pandnu', sis tuderõsõ' seledi', õt ku kasuligu' omma' kõik vürdsi'. Nä tutvus-

tasõ kõigilõ, õt ku hüä' omma' vürdsi' tervüsele. Ja tsillõvirma nimes saigi' Ehe Tervis, õt kõik maidsasi' inäbä ingverri, nelki, pipõrd, kaneeli jt vürtse, õt olla' terveh.

VII Verskah ollu' opilasvirmadõ konkurss-laadol panti tähele ilõsih valgidõh seto rõivih tütarlatsi mõistmist hõste müvvä', ilõsat stendi kujõndust ja välläpanõkit ja eiserõlisi tervüsele hüvvi kraamõ.

Hindaja' anni' tsillõvirmalõ Ehe Tervis laado avvupaprõ' „Kõgõ parep tsillõvirma' ja laado „Kõgõ parep Setomaa virma“.

SÜNNÜPÄÄVÄ' JAANUARIH

Leima Aarne – 59

1. jaanuar
sootska, Seto Kongressi Vanõmbidõ Kogo liigõh

Lõivu Ene – 57

1. jaanuar
muusiumitüütjä, lehelugõja Petsereh

Külvik Helen – 46

2. jaanuar
Mokornulga koori leelõnaane, Seto Instituudi kirotaja

Kooseri Kärt – 34

2. jaanuar
Tsihibärläse', Meremäe-Obinitsa naiskoori ja Päävõpüurdjä laulja

Tillo Piret – 54

4. jaanuar
Siidisõsarõ leelõnaane

Kruusamäe Meelike – 37

5. jaanuar
Verska Naase' leelõnaane

Ogarjova Tatjana – 81

8. jaanuar
Seto erõmuusiumi pernaane Radajal

Blumi Urve – 59

8. jaanuar
Meremäe-Obinitsa naiskoori laulja

Hainsoo Minna – 74

12. jaanuar
Helmise leelõnaane, sõnõlinõ

Luigase Inara – 62

13. jaanuar
sootska, poliitik, ettevõtja

Pressi Helju – 80

13. jaanuar
Hõpõhelme' ja Meremäe Mehe' leelõnaane

Reinsaare Maie – 60

14. jaanuar
Sõsarõ leelõnaane

Kriguli Meelis – 52

15. jaanuar
keraamik

Kapteni Maime – 74

16. jaanuar
Leiko leelõtaja

Enno Maria – 84

17. jaanuar
Leiko leelõtaja

Kina Silvia – 87

18. jaanuar
innine Helmise leelõnaane

Kodasõ Tatjana – 57

20. jaanuar
Ilõlõnga leelõnaane

Reinsaare Liina – 35

20. jaanuar
Siidisõsarõ leelõtaja

Pelisaare Vello – 61

24. jaanuar
pillimiis

Mürkheina Leo Aleksei – 76

25. jaanuar
Hõpõhõimu pillimiis

Kasendi Maria – 72

25. jaanuar
Ilõlõnga leelõnaane

Kimmo Helme – 81

28. jaanuar
Ilõlõsõ leelõnaane

Eksini Silvi – 79

29. jaanuar
Helmekaala' leelõnaane

Talalajeva Liia – 78

29. jaanuar
Petsere 2. Keskkooli innine direktor ja oppaja

Suvisilla Voldemar – 75

30. jaanuar
Velõ' laulumiiis

Laanetu Nikolai – 75

29. jaanuar
luudustiidlõne

Linnamäe Lauri – 40

30. jaanuar
aokirõnik

Võsu Veera – 71

31. jaanuar
kunstnik

Verevämäe Väino – 62

31. jaanuar
lehelugõja Petsereh

Lennuki Ülõ – 59

31. jaanuar
Sorrõseto leelõnaane

Sassi Anneli – 50

31. jaanuar
Ilõlõlõnga leelõnaane

Setomaa Vallavaltsus suuv õnnõ:

Evgenia Kvasova	91
Aleksandra Juhkam	91
Olga Toomik	90
Juliana Lillmaa	90
Ksenja Kadastik	88
Alla Saare	88
Aleksandra Sõdur	87
Silvia Kina	87
Nikolai Kuusing	86
Pavel Kina	86
Helvi Tirp	85
Elmar Palok	85
Olga Tammiste	85
Valve Kuuste	85
Maria Enno	84
Alli Vagase	83
Valentina Dõrlova	83
Galina Kütisaar	82
Eve Ämarik	82
Laine Kõrgemäe	82
Õie Metsoja	82
Zinaida Kütt	82
Raja Jäger	81
Milvi Kvetkovski	81
Juta Toobre	81
Laine Tagarand	81
Endel Kapten	81
Hilju Press	80
Aide Meitus	80
Enno Kojus	80
Aleks Kõiv	79
Enno Põksõot	79
Jevgenia Saltun	79
Paul Kõllamägi	79
Liia Talalajeva	78
Vitali Protsak	77
Zinaida Kõomägi	76
Vassili Jallai	76
Galina Ladvik	74
Minna Hainsoo	74
Maime Kapten	74
Aino Lillik	74
Feliks Keldrimägi	73
Taimi Varinurm	72
Viktor Dreskov	72
Helju Mikitalo	71
Tamara Ankipova	71
Tiina Paasik	71
Jevgeni Sõtševski	71
Heino Lahe	71
Uno Prost	71
Mati Kadak	71
Viktor Mõisja	70
Alli Vels	70
Hille Reidla	70

Õnnitlõmi tillõkõist vallakõdanikkõ!

EMILY KANN

Leinami

† Leo Tammela

† Üllar Mõts

† Aleksei Kivilõtte

† Alla Suure

† Milda Kõopuu

† Elle Uibõupin

† Viiu Pinnär